

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Фінансова система як інструмент економічного розвитку

Студента 2 курсу, 5-м групи,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа та страхування»
«Публічні фінанси»

Крижанівської
Вікторії

Валеріївни спеціалізації

Науковий керівник

Гусаревич Наталія к.е.н., доцент

Володимирівна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів

д.е.н., професор

заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор

Якович

Київ 2021

ЗМІСТ ВСТУП	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	5
1.1. Визначення «фінансової системи» та її функції.....	5
1.2. Структура фінансової системи	11
1.3. Фінансова система як складова економічного розвитку.....	16
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	23
2.1. Оцінка ефективності показників фінансової системи України.....	23
2.2. Аналіз стану фінансової системи України	41
2.3. Основні проблеми фінансової системи України.....	50
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	62
3.1. Пропозиції щодо становлення концепції розвитку національної фінансової системи.....	62
3.2. Світовий досвід вдосконалення фінансової системи.....	73
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	93

ВСТУП

Актуальність дослідження. З розвитком економічних відносин та появою нових соціально-економічних умов суспільного життя набуває значення визначення поняття сучасної фінансової системи України, специфіки її функціонування, виокремлення структурних елементів.

Саме вивчення фінансової системи в сучасних умовах її розвитку, виявлення взаємозалежності та взаємозв'язків між різними її ланками є актуальним завданням, оскільки від оптимального та стабільного

функціонування фінансової системи країни залежить забезпечення фінансовими ресурсами різних сфер суспільного життя, задоволення інтересів суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки ґрунтовним дослідженням фінансів, фінансової системи та пов'язаних з її функціонуванням проблем займалися такі науковці як: О. Д. Василик, О. Ю. Грачова, Л. А. Дробозіна, С. В. Запольський, О. П. Кириленко, М. П. Кучерявенко, Т. А. Латковська, О. А. Лукашев, А. С. Нестеренко, Е. Д. Соколова та ін. Однак, незважаючи на численні наукові розробки, в науці на сьогоднішній час так і не склалось єдиного підходу стосовно визначення дефініції фінансової системи та її структури, що й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою магістерської роботи є розкриття сутності фінансової системи як важливого інструменту економічного розвитку країни.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- Розкрити сутність та функції фінансової системи;
- Охарактеризувати структуру фінансової системи країни;
- Оцінити ефективність показників фінансової системи України;
- Проаналізувати сучасний стан фінансової системи України;
- Запропонувати основні напрями щодо становлення концепції розвитку національної фінансової системи;
- Узагальнити та систематизувати світовий досвід вдосконалення фінансової системи.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання щодо процесу становлення та реформування фінансової системи як вагомого інструменту економічного розвитку.

Об'єктом дослідження є фінансова система країни та її складові елементи.

Теоретичною основою роботи стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з теорії становлення та розвитку фінансової системи країни. Правове поле дослідження становлять чинні законодавчі та нормативні документи, що регламентують функціонування та сталий розвиток фінансової системи країни.

Методи дослідження. У магістерській роботі використано сукупність загальних, загальнонаукових, конкретно-наукових та спеціальних методів та підходів, що сприяло реалізації концептуальної єдності дослідження. Зокрема, застосовано семантичний аналіз, методи індукції та дедукції, загального та особливого, формалізації, логічний та історичний підходи. Також у процесі досліджень використовувалися методи: логічного узагальнення, системного підходу, економіко - математичного моделювання.

Інформаційна база містить наукові публікації вітчизняних та зарубіжних періодичних і спеціальних видань, дані Державної казначейської служби України, Міністерства фінансів України та ін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були опубліковані в збірнику наукових статей:

Структура дослідження. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

1.1. Визначення «фінансової системи» та її функції

Під терміном «фінансова система» зазвичай розуміється сукупність організованих і взаємопов'язаних між собою фінансових відносин в

суспільстві. Крім того, ця назва в підручниках, в практиці господарювання, в деяких нормативних правових актах іноді вживається для позначення фінансових установ в країні, сукупності грошових ринків і їх інститутів [15, с.36].

Дефініції поняття «фінансова система» наведено в табл.1.1.

Таблица 1.1.

Дефініція поняття «фінансова система» [4, с.49].

Автор	Визначення
Т. А. Латковська	сучасну фінансову систему держави можна розглядати, по-перше, як сукупність фінансово-правових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню фондів грошових коштів (інституційний аспект); по-друге, як сукупність державних органів та установ, що здійснюють фінансову діяльність (функціональний аспект)
Д. О. Білінський	«...це внутрішня будова фінансів, що являє собою сукупність взаємопов'язаних суспільних відносин (інститутів), які складаються при формуванні, розподілі та використанні грошових фондів, що необхідні державі для виконання покладених на неї завдань та функцій
І. В. Попов	сучасну фінансову систему України визначає як сукупність економічних відносин, що склалася історично з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів держави, суб'єктів господарювання та домогосподарств, розподілу і перерозподілу ВВП, які реалізуються за допомогою фінансового апарату на основі фінансового законодавства країни
Н. В. Архирейська та А. А. Мещеряков	вважають, що сучасне визначення цієї категорії обов'язково має враховувати процеси економічної безпеки, яка зумовлена лібералізацією зовнішньоекономічних зв'язків та посиленням фінансової глобалізації. Фінансова система повинна включати сукупність економічних відносин, які виникають з приводу розподілу і перерозподілу ВВП між державою, господарюючими суб'єктами і населенням на внутрішньому і зовнішньому ринках
О. Д. Литвиненко та А. О. Литвиненко	представляє собою розуміння цієї фінансової категорії як взаємопов'язаних між собою фінансових відносин позики та володіння між інституційними секторами, у т. ч. центральний банком у складі сектору фінансових корпорацій.

Отже, на сьогоднішній час термін «фінансова система» розуміється порізно, проте узагальнивши всі підходи до його тлумачення, можна визначити такі основні: по-перше, це цілісна безліч об'єктів, пов'язаних між собою взаємними відносинами; по-друге, це порядок, згідно з яким розташовується група понять для утворення єдиного цілого; по-третє, це

сукупність взаємозалежних, певним чином організованих і взаємодіючих елементів; по-четверте, це організована безліч структурних елементів, що взаємопов'язані та виконують певні функції; по-п'яте, це комплекс вибірково залучених компонентів, у яких взаємодія і взаємини набувають характеру взаємо спрямування компонентів на одержання фінансового корисного результату; по-шосте, сукупність взаємозалежних елементів, що відособлена від середовища та взаємодіє з ним як одне ціле; по-сьоме, це сукупність елементів, які перебувають у певних відношеннях і зв'язках між собою, завдяки чому вони становлять певну неподільність, унітарність, цілісність [7, с.72].

Необхідно відзначити, що існує кілька підходів до визначення поняття «фінансова система» в економічній літературі (табл.1.2) [19, с. 56-62].

Таблиця 1.2

Основні підходи до дослідження фінансової системи [19, с. 56-62].

Підхід	Характеристика	Поняття «фінансова система»	Представники
1	2	3	4
Інституційний	Визначає фінансову систему з точки зору фінансових інститутів, призводить їх опис та класифікацію; додатковим предметом аналізу часто є одна з характеристик фінансових інститутів (наприклад, ступінь конкурентоспроможності, забезпечення прав інвесторів, якість фінансового регулювання)	Фінансова система - це сукупність класифікованих певним чином окремих фінансових інститутів	Дж. Ван Хорн, Р. Г. Хаббард
Монетарний (Вузько спрямований функціональний підхід)	аналізує фінансову систему, перш за все в контексті забезпечення реальної економіки грошовими коштами за допомогою як центрального банку, так і комерційних банків	Фінансова система - це механізм забезпечення коштами реальної економіки	В. Олександр (V. Alexander), М. Бохл (M. Bohl), Центральні банки

Продовження табл.1.2			
1	2	3	4

Розподільчий (Вузько спрямований функціональний підхід)	аналізує фінансову систему з точки зору двох найважливіших функцій - розподільчої і трансформаційної	Фінансова система - це механізм посередництва між суб'єктами з нестачею і надлишком грошових коштів в сфері реальної економіки	Х. Г. Гарлі (H. G. Gurley), Е. С. Шай (E. S. Shaw); А. Янк (A. Janc)
Функціональний	Основою проведеного аналізу фінансової системи є функції системи. Прихильники цього підходу вважають, що функції фінансових систем окремих країн можна порівняти між собою і відносно стабільні	Поняття «фінансова система» охоплює мережу фінансових ринків, фінансових посередників, а також інших фінансових інститутів, завдяки яким реалізуються фінансові плани домашніх господарств, підприємств і органів державної влади	Д. Б. Крані (DB Crane), Р. Мертон (R. C. Merton)
Системний	Фінансова система аналізується з точки зору зв'язків між окремими елементами системи і впливу цих зв'язків на функціонування всієї фінансової систем (компліментарність і взаємопов'язаність)	Фінансова система - це впорядкована сукупність комплементарних і взаємопов'язаних елементів або підсистем	Р. Х. Шмідт (R. H. Schmidt), М. Тіррел (M. Tyrell), А. Хакеталь (A. Hackethal) і ін.

Джерело: розроблено автором на підставі [19, с. 56-62].

Таким чином, можна виділити наступні підходи до визначення фінансової системи:

- сукупність сфер і ланок фінансових відносин, згрупованих за певними ознаками (автори називають такий підхід функціональним, або змістовним);
- сукупність фінансових ринків і їх інститутів (інституційний підхід);
- сукупність фінансових установ [9; 15].

Функціональний підхід частіше використовується у вітчизняній літературі, в більшості сучасних підручників з фінансів. У зарубіжній

літературі ж переважає інституційний підхід, і фінансова система

визначається як сукупність фінансових ринків і їх інструментів.

На думку Зві Боді (Zvi Bodie) і Роберта Мертона (Robert Merton):

- функції фінансової системи мають більш стабільний характер, ніж її інститути, тобто функції в меншій ступені змінюються з плином часу і не так сильно відрізняються від країни до країни;

- форма фінансових інститутів логічно впливає з їх функцій. Інновації у фінансовій сфері і конкуренція серед інститутів в кінцевому підсумку призводять до підвищення ефективності функціонування фінансової системи [31, с. 64].

Тому визначення функцій фінансової системи є основоположним, так як в процесі дослідження змістовної сутності фінансової системи визначається і її роль в соціально-економічному розвитку держави.

Існують різні класифікації функцій фінансової системи. Розглянемо найбільш комплексні точки зору авторитетних економістів.

Так, відомий американський професор економіки університету Брауна Росс Левайн (Ross Levine) [31] в своєму дослідженні виділяє п'ять функцій фінансової системи:

1) акумуляція (акумуляція і мобілізація заощаджень економічних суб'єктів і перетворення їх в інвестиції);

2) управління ризиками (зниження, диверсифікація та управління ризиками - ліквідності, валютним, прибутковості (процентним) і ін.);

3) інформаційна (подання інформації про можливі інвестиції та розподілі капіталу);

4) моніторинг (здійснення контролю над інвестиціями і менеджерами після надання фінансування);

5) зниження витрат обігу (полегшує обмін товарами і послугами, сприяє поділу праці (більшої спеціалізації), технічним інноваціям і зростання).

На думку Зві Боді і Роберта Мертона, фінансова система виконує шість функцій, при цьому базовою функцією є тимчасове, міжгалузеве і міждержавний пере економічних ресурсів [3, с. 64-74]:

- 1) переміщення ресурсів у часі і в просторі - перерозподіл фінансових ресурсів (інтегрованість в глобальній фінансовій системі);
- 2) управління (перерозподіл) ризиком - хеджування, сек'юритизація, страхування і диверсифікації;
- 3) кастодіальних-розрахунково-платіжна система (кліринг, депозитарні послуги (custody));
- 4) об'єднання ресурсів (агрегування) і розподіл паїв участі в капіталі (функціонування механізму акумуляції та розподілу ресурсів);
- 5) інформаційна підтримка - надання цінової інформації (підтримка прийняття управлінських рішень);
- б) вирішення психологічних проблем стимулювання (подолання або пом'якшення проблем, пов'язаних з інформаційною асиметрією).

Таким чином, відповідно до першого підходу, під фінансовою системою розуміється сукупність специфічних сфер і ланок фінансових відносин. фінансова система як сукупність установ - фінансових органів, які організують формування, розподіл і використання фінансових ресурсів, розглядається в рамках другого підходу. Третій підхід передбачає, що фінансова система - це сукупність фінансових ринків і їх інститутів. З одного боку, кожен з наведених підходів є самостійним, а з іншого боку - вони доповнюють один одного.

Отже, можна конкретніше визначити національну фінансову систему як форму організації фінансів між суб'єктами відтворювального процесу через фінансові установи з метою розподілу капіталу і поділу ризиків. Фінансова

система стабільно функціонує в результаті взаємодій фінансових установ та господарюючих суб'єктів. Державні фінанси грають роль як фінанси інших інших суб'єктів фінансової системи і держава відіграє роль мегарегулятора цієї системи. Будь-яка фінансова діяльність пов'язана з ризиком, тому в широкому сенсі істотні функції фінансової системи полягають не тільки в розподілі капіталу, але і в поділі ризиків.

1.2. Структура фінансової системи

Серед науковців немає єдиної думки й щодо складових елементів (структури) фінансової системи, хоча всі погоджуються, що до неї включається: державний бюджет країни, місцеві бюджети, позабюджетні державні централізовані фонди цільового призначення, державний кредит, страхові фонди, фінанси підприємств усіх форм власності.

При цьому зауважимо, що у працях окремих вчених - економістів та юридичній навчальній літературі до фінансової системи залучають фінанси населення (домогосподарств) і фінансовий ринок без належного обґрунтування. Щодо включення таких елементів до фінансової системи, на нашу думку, вірно вказує Ю. В. Парфенюк, який зазначає, що грошові кошти населення (громадян, домогосподарств) не можуть включатися до структури фінансової системи, оскільки вони не мають організаційно-правового оформлення - важливої риси фінансів загалом. Грошові ресурси населення формуються не як фонди, а як грошові доходи, ресурси і використовуються у сфері товарного обігу як платіжний засіб. Те ж саме можна сказати про фінансовий ринок, на якому відбувається купівля, продаж цінних паперів. У цьому процесі, як і на товарному ринку, змінюється лише форма вартості, здійснюється товарообмінний процес [16, с.200].

Саме тому визначення фінансів домогосподарств та фінансового ринку як структурних елементів фінансової системи є дискусійним, хоча подекуди й підтримується як вітчизняними науковцями, так і науковцями за кордоном.

Окрім того, в науковій літературі виділяють ще й процедурний підхід, відповідно до якого структура фінансової системи виходить з природи предмету фінансово-правового регулювання, яке забезпечується передусім процесуальними нормами. На думку прихильників цього підходу, виділити можна декілька стадій: формування, розподіл та використання. Стадійне структурування фінансової системи дозволяє логічно пов'язувати з відповідними фондами і характеризувати фінансову систему, зміст якої включає формування публічних грошових фондів, розподілення коштів, які акумульовані в цих фондах, та витрачання цих коштів [22, с.58].

Фінансова система – сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, які є у розпорядженні держави. Вона має внутрішню будову та організаційну структуру. Внутрішня будова складається зі сфер та ланок і репрезентована такими складовими: державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси та фінансовий ринок (забезпечувальна сфера). До складу організаційної структури входять органи управління у сфері бюджету, контрольно-регулювальні, фінансові інститути та цільові фонди.

Будь-яка система є складовою іншої системи й одночасно складається з певної кількості підсистем, що також можуть мати складну структуру. Наприклад, рівень світового господарства - міжнародні фінанси, рівень макроекономіки - державні фінанси, рівень мікроекономіки - фінанси суб'єктів господарювання, разом із тим воно функціонує в більшій системі - економічному, соціально-політичному й технічному середовищах [26, с. 35].

Фінансова система, як і будь-яка інша система, є не простим набором окремих елементів, а сукупністю взаємозв'язаних елементів, що мають однорідні ознаки.

Стосовно фінансової системи слід зауважити, що більшість українських науковців визначають її за внутрішньою будовою та за організаційною структурою. За першою ознакою це сукупність відносно відокремлених взаємопов'язаних фінансових відносин, які відображають специфічні форми та методи розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів; за другою - сукупність фінансових органів та інститутів, які управляють грошовими потоками [27, с. 44].

Внутрішня структура фінансової системи відображає об'єктивну сукупність фінансових відносин і є загальною для всіх країн. Вона складається зі сфер і ланок. Сфера характеризує узагальнену за певною ознакою сукупність фінансових відносин, а ланка - їх відособлену частину.

Багатоланковість фінансової системи сприяє більшій її гнучкості та ефективності.

Поряд з розглядом фінансової системи як різних сфер фінансових відносин її можна представити в інституційній формі - як інфраструктуру різних фінансових інститутів, що здійснюють фінансові операції і одночасно є суб'єктами та об'єктами управління фінансами [13, с.34].

Інститути фінансової системи володіють загальними властивостями фінансів як економічної категорії, але в силу своїх особливостей по-різному впливають на соціально-економічні процеси, разом з тим взаємодіючи між собою.

Кожен з інститутів фінансової системи концентрує специфічні фінансові відносини, за допомогою яких утворюються і використовуються відповідні види грошових фондів (доходів) з метою задоволення різних за своїм змістом і масштабами суспільних потреб.

Кожен з інститутів фінансової системи держави є фінансово-правовим інститутом, функціонуючим на суворо правовій основі. Нормативні акти, що містять норми фінансового права і формують фінансову систему України,

об'єднуються в самостійне, юридично своєрідний підрозділ національного права - фінансове право [13, с.34].

У будь-якій фінансовій системі держави входять до її складу інститути, які виконують не зовсім однакову роль з політичної та економічної точок зору. Є інститути базові, без яких фінансова система держави може різко сповільнити свій хід і навіть зовсім не працювати, що призведе до кризи держави. До таких інститутів відносяться грошова система, податкова система, бюджетна система, банківська система. У періоди суспільних смут, тобто тривалих структурних криз держави, зазначені інститути функціонують вкрай погано, в свою чергу дестабілізуючи обстановку в державі і штовхаючи його до падіння (див. рис.1.1) [13, с.35].

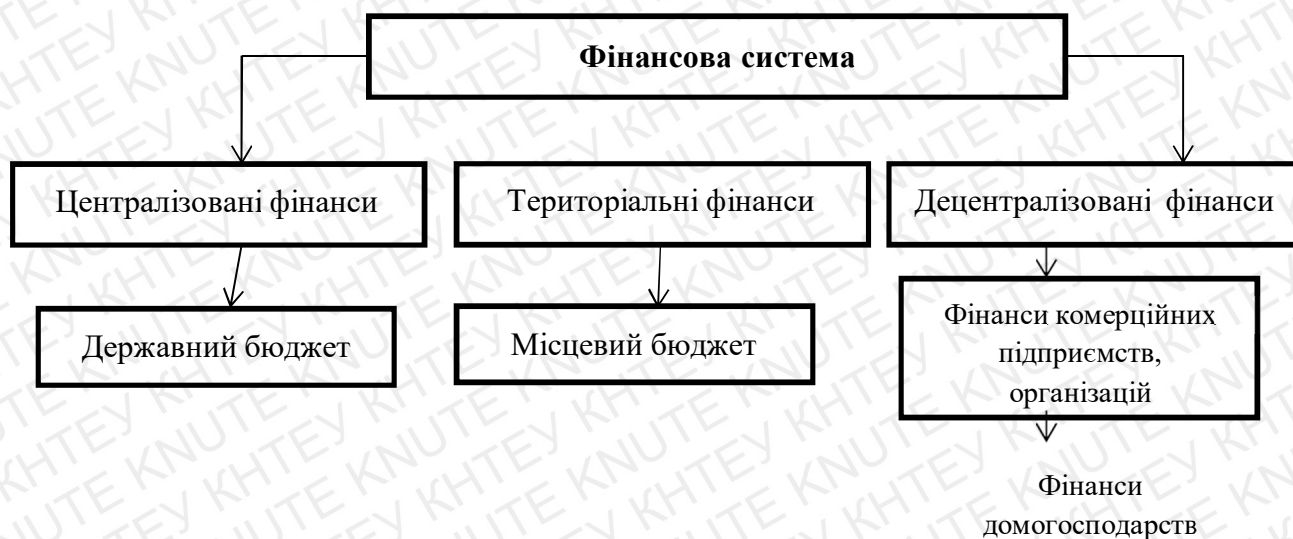

Рис.1.1. Структура фінансової системи [13, с.35].

Таким чином, до складу фінансової системи входять самостійні сфери:

- публічні фінанси (публічні фінанси є досить складною соціально-економічною структурою, покликаною обслуговувати інтереси держави і всього суспільства);

- фінанси суб'єктів господарювання (відображає рух грошових потоків підприємств);
- міжнародні фінанси (відображає пере розподільчі відносини та централізацію ресурсів на світовому рівні);
- фінансовий ринок (ця сфера охоплює кругообірот фінансових ресурсів як специфічного товару).

Які, в свою чергу, містять наступні ланки:

- публічні фінанси: державні та місцеві фінанси;
- фінанси суб'єктів господарювання залежно від форми організації фінансової діяльності можна виділити фінанси підприємств та фінанси домогосподарств;
- міжнародні фінанси: фінанси міжнародних організацій, та міжнародні фінансові інститути;
- фінансовий ринок: фондовий ринок та грошовий ринок [23, с.65].

А саме ланки фінансової системи містять елементи - інститути. А саме [28, с.52]:

Державні фінанси: державний бюджет, державні позабюджетні фонди, державний кредит, державне страхування.

Місцеві фінанси: місцевий бюджет.

Фінанси підприємств (фінанси комерційних підприємств, фінанси некомерційних підприємств, фінанси фінансових посередників).

Фінанси домогосподарств (є сукупністю економічних відносин, що складаються з приводу формування та використання сімейних бюджетів (населення)).

Фінанси міжнародних організацій (під міжнародною фінансовою організацією розуміється така організація, яка наділена її учасниками компетенцією здійснювати діяльність у валютно-фінансовій сфері, в тій або іншій мірі задіяна у функціонуванні міжнародної фінансової системи).

Міжнародні фінансові інститути (є своєрідною надбудовою над сукупністю національних фінансових систем. Вони характеризують зародження єдиної фінансової системи світового співтовариства. Нині ці інституції виконують здебільшого функції надання фінансової допомоги у формі кредитів тим країнам, що її потребують).

Фондовий ринок (в основі якого лежить ринок цінних паперів).

Грошовий ринок (ринок банківських позик, або ринок позикових капіталів).

Але кожен рівень фінансової системи має певну самостійність, приймає і здійснює свої рішення. Разом з тим важливо, щоб ці рішення були певною мірою впорядковані, узгоджені один з одним, переслідували б якусь загальну для всієї країни ціль. Це досягається проведенням певної фінансової політики [28, с.54].

Таким чином, фінансова система на сучасному етапі зберігає за собою підвищений науковий інтерес. Це пов'язано з тим, що дане економіко-правове явище є багатогранним та потребує комплексного підходу під час його дослідження та впливає на велике коло суспільних інтересів. Адже від його розуміння та визначення власне складових фінансової системи залежить вироблення ефективного механізму її функціонування та забезпечення фінансового розвитку держави. Тож під фінансовою системою слід розуміти комплекс взаємопов'язаних інституційних елементів, діяльність яких направлена на мобілізацію, розподіл та використання публічних фондів коштів, і така діяльність регламентована нормами діючого законодавства країни.

1.3. Фінансова система як складова економічного розвитку

Економічну сутність фінансової системи можна представити як складову соціально-економічного розвитку країни, що полягає у використанні

сукупності економічних відносин у сфері формування, дієвого розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу між її окремими ланками, які визначаються відповідною структурою системи фінансових інституцій та їх взаємозв'язків з метою створення належних умов для збалансованого економічного зростання [20, с.34].

В умовах економічних перетворень важливим є посилення ролі держави в регулюванні соціально-економічних процесів, покращання якісного рівня управління бюджетно-податковою та грошово-кредитною системою з підвищенням дієвості їх координації. Разом з тим, фінансова політика країни стала більш залежною від зовнішньоекономічних факторів, що зумовлює подальшу необхідність удосконалення фінансової системи.

Формування фінансово-економічної політики країни, у тому числі в частині регулювання бюджетних доходів та видатків, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, державного боргу, грошової маси, валютного курсу, платіжного балансу відбувається з урахуванням сукупності зовнішніх чинників, що спрямовано на підвищення рівня інвестиційної привабливості країни для міжнародного капіталу, конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках [20, с.35].

Доцільним є реалізація виваженого фінансового регулювання враховуючи тенденції економічного зростання, зниження показника питомої ваги державного боргу в валовому внутрішньому продукті та боргового навантаження на бюджет. Важливим завданням фінансової системи є забезпечення оптимального розподілу валового внутрішнього продукту між її складовими та фінансово-економічних ресурсів між економічними суб'єктами, що спрямовано на стимулювання розвитку вітчизняної економіки.

Фінансова система здійснює вплив на формування та розподіл заощаджень, інвестиційних ресурсів. Покращення інвестиційного клімату країни потребує досягнення макроекономічної рівноваги, здійснення

структурних перетворень економіки, підвищення якісного рівня інституційної складової суспільного розвитку, подальшого вдосконалення бюджетно-податкової та грошово-економічної системи, посилення дієвості державного фінансового регулювання.

Фінансова система безпосередньо взаємозв'язана з відтворювальним процесом так як саме через неї відбувається забезпечення процесу виробництва ВВП, а також, розподіл і перерозподіл його вартості. Функціонування фінансової системи, що засновується на кругообігу фінансових ресурсів, спрямоване на створення сприятливих умов для суспільного виробництва [25, с.41].

Основними завданнями, що вирішуються при цьому і що відображають сутність фінансів як забезпечувального суспільного інституту є [25, с.42]: мобілізація та оптимальне розміщення достатніх для забезпечення виробництва певного обсягу ВВП фінансових ресурсів; формування страхових фондів з метою забезпечення відшкодування втрат фінансових ресурсів і доходів та встановлення максимальних передумов для використання коштів даних фондів у кругообігу ресурсів; досягнення найвищої ефективності використання наявних фінансових ресурсів на основі вибору раціональної структури форм фінансового забезпечення; установлення оптимальної пропорції розподілу та перерозподілу виробленого ВВП з метою певного забезпечення потреб громадян, суб'єктів господарювання, держави [25, с.42].

В основі функціонування фінансової системи лежить кругообіг фінансових ресурсів. У кожному новому циклі вони повинні зростати, тобто фінансова система повинна стимулювати залучення всіх тимчасово вільних коштів і заощаджень. Саме низький рівень доходів домогосподарств є однією з причин недостатнього розвитку страхового і фондового ринків, що зумовлює проблеми з ресурсним забезпеченням економіки та стримує інвестиції.

Фінансова система і фінанси використовуються як індикатор національної економіки, збільшення добробуту громадян, обмеження негативних моментів у економічному зростанні. За допомогою фінансової системи держава збирає та використовує засоби для утримання апарату і направляє їх на виконання своїх функцій [1].

Фінансова система сприяє економічному зростанню шляхом спрямування фінансових ресурсів для їх найбільш продуктивного використання. Розвинена фінансова система може підняти економічне зростання за рахунок підвищення швидкості сукупних заощаджень і темпів приросту капіталовкладень, прискорення накопичень капіталу.

Фінансовий розвиток також сприяє зростанню шляхом посилення конкуренції і стимулювання інноваційної діяльності, які сприяють розвитку динамічної ефективності і сприяють більш ефективному розподілу ресурсів [35, с.48].

Існують три основні гіпотези, що пояснюють взаємозв'язок рівня фінансового розвитку та економічного зростання [37, с.39]: гіпотеза активного впливу фінансових інститутів на економіку, гіпотеза пасивної поведінки фінансового сектора, гіпотеза «двостороннього причинного зв'язку» [37, с.39].

Відповідно до гіпотези активного впливу фінансових інститутів на економіку або так званої гіпотези «фінансової пропозиції» вплив фінансового сектора на розвиток реальної економіки пояснюється тим, що за рахунок більш ефективної трансформації заощаджень в інвестиції фінансові ринки і інститути створюють передумови майбутнього економічного зростання. А відсутність доступу до фінансових ресурсів перешкоджає створенню нових точок зростання і не сприяє сталому економічному розвитку. Дана гіпотеза знайшла своє підтвердження в міждержавних дослідженнях, підтвердилась у ряді азіатських і африканських країн.

Згідно з гіпотезою пасивної поведінки фінансового сектора або гіпотезою «фінансового попиту» фінансова система лише обслуговує виникнення потреби економіки в посередницьких послугах, тому рівень фінансового розвитку в цілому залежить від змін, що відбуваються в реальному секторі.

Гіпотеза «двостороннього причинного зв'язку» виходить з того, що існує взаємний вплив рівня розвитку фінансового сектора і економічного зростання. Іншими словами, розвиток фінансової системи може сприяти економічному зростанню, а економічний розвиток в свою чергу сприяє розвитку фінансових ринків [26, с.55].

За умов світової глобалізації удосконалення національної моделі економічного розвитку з урахуванням комплексу інституційних особливостей має супроводжуватись пошуком балансу між державним та саморегульованими механізмами регулювання економічної динаміки, узгодженням концепції бюджетно-податкової політики з принципами соціального захисту та соціального забезпечення населення [30, с.44].

Наявність ефективної фінансової системи є важливою умовою функціонування економіки країни. Фінансова система є достатньо складною за своєю будовою конструкцією, результатом дії якої є реалізація балансу інтересів і протиріч фінансової політики та економіки [30, с.44].

Світова фінансова система функціонує як сукупність міжнародних валютних, кредитних і розрахункових відносин, пов'язаних між собою за допомогою взаємодії світових фінансових ринків, міжнародних фінансових інститутів, взаємозалежних між собою в певному порядку через світові фінансові потоки.

Розвиток світової фінансової системи знаходиться у постійній динаміці, маючи перспективи для розширення своєї структури шляхом охоплення нових сфер діяльності, функціонування світового господарства. Усі складові світової

фінансової системи багатогранні і взаємопов'язані між собою, отже для її гармонійного та ефективного функціонування в умовах глобалізації необхідною умовою є злагоджена робота структурних елементів.

Для американської моделі характерно те, що вона базується на індивідуалізмі її учасників та принципах лібералізму – заохочує підприємницьку активність та прагнення до збагачення найактивнішої частини населення. В той же час малозабезпеченим групам створюється прийнятний рівень життя за рахунок різних пільг і допомог.

Характерною рисою фінансової системи США є тенденція до підвищення рівня саморегулювання, це визначається великою кількістю та надійністю фінансових інструментів.

До елементів фінансової системи США належать: фінанси федерації, які включають федеральний бюджет, спеціальні фонди федерального рівня, фінанси державних підприємств; фінанси штатів, що мають власний бюджет, спеціальні фонди та фінанси підприємств, котрі знаходяться у власності штату; місцеві фінанси, до яких входять місцеві бюджети, фінанси комунального господарства, різноманітні фонди [11, с.46].

Західноєвропейська модель менш уніфікована, а тому важко виокремити її найхарактерніші особливості. Так, із традиційної континентальної західноєвропейської моделі випадає британська – більш схожа до американської; чи скандинавська модель держави загального добробуту. Разом з тим, західноєвропейську модель можна охарактеризувати як корпоративну модель, тобто таку, що базується не стільки на індивідуалізмі своїх учасників, скільки на їх господарських, професійних, профспілкових та інших об'єднаннях, що реалізують свої групові інтереси, часто через соціальні протести і зіткнення. Гармонізацію цих інтересів забезпечує економічно сильна держава; інтереси приватного бізнесу часто

обмежуються в інтересах решти учасників суспільства; соціальні гарантії загалом високі, а тому майнове розшарування незначне [22, с.53].

Японській моделі притаманна прихильність японців до комуналізму (общинності), тобто превалювання колективних інтересів над індивідуальними в будь-якому колективі – сім'ї, окрузі, компанії.

Для такої моделі характерне незначне соціальне розшарування, а соціальні зобов'язання беруть на себе общини, а не держава. Грошово-кредитна система Японії складається з банківської системи в яку входить Центральний банк Японії та комерційні банки, інших кредитних інститутів. В Японії особливо розвинені великі об'єднання банків та підприємств. На чолі цих груп стоїть місцевий банк, що об'єднує навколо себе великі промислові підприємства [23, с.66].

Фінанси державних підприємств Японії входять до державного бюджету як спеціальні рахунки. Важливим є те що дані підприємства не займаються виробничою діяльністю, а тільки підтримують інфраструктуру [23, с.66].

Отже, фінансова система країн із розвинутою економікою містить такі ланки: державний бюджет; територіальні фінанси; державний кредит та кредити місцевих органів влади; спеціальні фонди; фінанси суб'єктів господарювання [29, с.36].

Відповідно до досвіду функціонування фінансових систем розвинених країн світу можна побачити, що функціонування відповідних систем здійснюється достатньо ефективно через значну роботу органів державного та місцевого управління. Формування бюджетів цих країн здійснюється на середньостроковій основі та існують великі повноваження місцевих органів влади при складанні та виконанні місцевих бюджетів.

В умовах трансформаційних перетворень, уповільнення темпів економічного зростання, посилення впливу екзогенних чинників на соціально-економічний розвиток країни важливим є підвищення дієвості фінансово-

економічної політики з урахуванням інституційних змін світової економіки. Важливим інститутом суспільного розвитку сучасності є фінансова система, яка повинна адаптуватися до загальних макроекономічних коливань, залишаючись водночас інструментом регулювання економічних циклів.

Механізм управління фінансовою системою є засобом реалізації фінансово-бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, соціальної складових економічної політики держави.

Регулювання співвідношень фінансової системи має бути спрямоване на досягнення макроекономічної збалансованості, стимулювання економічного зростання за рахунок використання інтенсивних факторів розвитку, підтримку високого рівня зайнятості, забезпечення стабільного рівня цін, підвищення реальних доходів населення, посилення соціальної справедливості, зменшення диференціації розмірів одержуваних доходів населення [39, с.57].

Таким чином, в умовах посилення євроінтеграційних процесів важливим завданням є реформування вітчизняної фінансової системи з метою забезпечення макроекономічної стабільності та стимулювання економічного зростання.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка ефективності показників фінансової системи України

Слабкі економічні показники України в минулому здебільшого відображають незавершеність переходу до повноцінної ринкової економіки та несприятливе ділове, економічне та політичне середовище, що склалося після набуття країною незалежності. Олігархічна економіка вже демонструвала ознаки погіршення й до анексії Росією Криму та агресії на східному Донбасі [20, с.55].

З 2016 року економіка України безперервно зростає вже протягом 13 кварталів. Однак у 2017-2019 рр. темпи зростання економіки України були одними з найнижчих в Європі. Щоб прискорити зростання, яке сьогодні коливається в межах лише 2,5-3,5%, країні потрібні великі інвестиції та нові робочі місця.

НБУ періодично піднімав свою облікову ставку з 12,5% у травні 2017 року до 18% у вересні 2018 року (знижено до 17,5% з 26 квітня 2019 р.). Тягарем для банківської системи залишається велика кількість проблемних кредитів. Для ринків капіталу в Україні характерні низький рівень розвитку та слабе регулювання, а ринкова капіталізація становить лише 20,3% ВВП (порівнюючи з 38% ВВП у Польщі) [14].

З метою покриття фінансового дефіциту держава стикається з великими витратами на позики: середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку у 2019 році становила 17,12%, що більше, ніж у 2018 році (15,02%) та у 2017-му (14,86%). На виплату державного боргу (в іноземній та національній валюті) у 2019 році Україні потрібно 7,7 млрд доларів (5,8% ВВП), причому ще 2,9 млрд доларів (2,3% ВВП) необхідно на покриття прогнозованого фінансового дефіциту. За інформацією НБУ, згідно з планом на 2019 рік, уряд, центральний банк, підприємства і банки повинні виплатити 15,655 млрд доларів, з яких 11,952 млрд доларів - основна сума боргу, 3,703 млрд доларів - відсоткові платежі [14].

Було досягнуто значних успіхів у проведенні реформ, які мають на меті зробити країну більш заможною, демократичною та прозорою, але ще потрібно докласти багато зусиль, щоб подолати корупцію, розвинути ринки капіталу, приватизувати державні підприємства, вдосконалити законодавчу базу та забезпечити верховенство права.

Для цього необхідно залучити великий обсяг вітчизняного та зовнішнього фінансування на тлі ускладнення фінансового середовища для нових ринків. Також потрібно забезпечити доступне впровадження пенсійної, медичної, освітньої, адміністративної реформ, доступні тарифи на комунальні послуги, субсидії, водночас уникаючи заходів, які можуть призвести до зменшення доходів.

Значна частина економічних деструкцій виникла в Україні і після трансформаційного спаду. Сформувалася уразлива до стану зовнішніх ринків та цін деформована галузева структура економіки сировинного характеру. У ВВП країни різко зменшилася частка промисловості, особливо переробної. Розширилася тіньова економіка, тіньові доходи, та відповідна зайнятість.

Протягом багатьох років відчувається дефіцити публічних фінансів, зокрема, державного бюджету, державних корпорацій, Пенсійного фонду України.

Має місце системна залежність України від кредитів МВФ, інших міжнародних організацій. Відбулося неконтрольоване знецінення національної валюти. Втрачаються міжнародні резерви. Спостерігається обвальне падіння рівня життя людей, реальних доходів, заощаджень, купівельної спроможності, зростання цін. Набули масовості еміграційні потоки економічного характеру та внутрішнє переміщення громадян, обумовлене війною [28, с.49].

Непропорційно до доходів громадян, їх купівельної спроможності вирости ціни на житлово-комунальні послуги та тарифи на тепло, гарячу і холодну воду, інші послуги. Домінуюча частина громадян переведена на субсидії [28, с.49].

Великі економічні, військово-стратегічні втрати понесені внаслідок анексії Криму, окупації частини території Донецької та Луганської областей, гібридної війни. Втрачена основна частина військово-морського флоту,

стратегічних промислових підприємств, виникли дисбаланси у виробництві і споживанні промислової продукції, зокрема, вугілля [18, с.54].

Розгорнулася системна банківська криза. За короткий час ліквідовано 100 банків.

Країна набула статусу ризикованої із негативним інвестиційним іміджем та «деструктивною економікою». Модернізація деструктивної економіки є можливою лише за рахунок створення умов для надходження в країну великих обсягів вітчизняних та іноземних інвестицій, припинення втечі капіталу, реалізації фундаментальних національних інвестиційних програм і проектів.

Розглянемо позитивні та негативні фактори інвестиційного клімату:

До позитивних факторів інвестиційного клімату належать вигідне географічне становище країни, наявність доступних ресурсів, розвинутого економічного потенціалу. Серед цих факторів входження країни до провідних інтеграційних об'єднань держав, значні розміри її території, достатня чисельність населення, стабільне політичне середовище, відсутність конфліктів, перманентних урядових змін, дострокових виборів, унормоване правове середовище, стабільність і неупередженість законодавства, захист прав власності інвесторів, наявність розвинутої системи їх державної підтримки та гарантій, ефективність судової системи [33, с.51].

Це соціально-економічна стабільність, сучасний внутрішній ринок, відсутність подвійного оподаткування, стабільна і прозора податкова система, помірний податковий тиск, міцна банківська система, конвертовані гроші, доступні кредити, низький рівень інфляції, відсутність обмежень на введення і виведення капіталу, безмитний режим, або режим низьких мит. Це наявність переваг у конкуренції, низькі, прогнозовані і контрольовані ризики, їх страхування [33, с.51].

Важливим чинником сприятливого інвестиційного клімату є характер регуляторного впливу, реєстраційні вимоги до інвесторів, стан ліцензування, сертифікації, стандартизації, контролю з боку державних органів, наявність корупції, хабарництва, тіньових та лобістських механізмів ухвалення рішень, ступінь узгодженості національного законодавства з міжнародними актами. Це процедури, час та кількість документів для підключення до електромереж, отримання дозволів на будівництво, землі, відкриття і ліквідації підприємства, подолання неплатоспроможності. Особливими для України є проблеми впровадження стандартів технічного регулювання ЄС, стандартів НАТО в армії.

Найбільш болісними в Україні є питання системи видачі дозволів, якість системи державного контролю, безнадійно застаріле технічне регулювання, наявність обмежень на введення/виведення капіталу, прибутку, дивідендів, валюти, а також відсутність реальної державної підтримки і гарантій інвесторів.

Несприятливий інвестиційний клімат в Україні обумовлюють нестабільність, загрози та ризики гібридної війни, інфляція, недосконале законодавство, змінювана податкова система, високі мита, вартість ресурсів, ризики втрати або знецінення капіталу, бюрократія, корупція, тіньові стосунки з владою, низький рівень платоспроможного попиту людей та високий рівень бідності [33, с.52].

В Україні немає механізму захисту прав власності, що є ґрунтом для розповсюдженого рейдерства. В країні не запроваджені фондові інструменти, сприятливі для інвестування, внаслідок чого практично немає можливостей для надійного та ефективного розміщення коштів пенсійних фондів, інших інституціональних та прямих інвесторів. Функцію такого інструменту можуть виконати хіба що державні цінні папери. В державі заскорузла, недієва,

корумпована, фактично непрацююча судова система, у якій без грошей неможливо вирішити жодне питання [41, с.39].

Позитивні та негативні фактори інвестиційного клімату оцінюються міжнародними рейтингами та індексами.

Важливим є індекс глобальної конкурентоспроможності, за яким оцінюється здатність економіки країни досягати високої ефективності бізнесу і на цій основі високих темпів економічного зростання та добробуту. Індекс - це порівняння країн світу за 12 складовими. Це інституції, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я, початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, рівень розвитку бізнесу, інновації. Індекс розраховується з урахуванням Концепції порівняння конкуренто-спроможності країн на різних стадіях економічного розвитку. Він розробляється Всесвітнім Економічним Форумом (ВЕФ). Україна в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2018—2019 рр. займає 81 місце з 137 держав, що оцінені.

Є індекс легкості ведення бізнесу. За ним оцінюється бізнес-клімат у країнах за простотою найважливіших для малого і середнього бізнесу адміністративних процедур, за двома типами показників. Це показник рівня міцності правових інститутів, що регулюють бізнес. Це показники, які відображають складність і вартість процедур регулювання, а саме реєстрація підприємств, отримання дозволів на будівництво, підключення до системи енергопостачання, отримання кредиту, реєстрація власності, оподаткування, закриття підприємства, міжнародна торгівля. Зазначений індекс розраховується Світовим Банком і має назву «Doing Business 2019». Україна у 2019 році за цим індексом посідає 76 місце з 190 оцінюваних країн [31, с.47].

Використовується індекс інвестиційної привабливості країн (International Business Compass), що розраховується німецькою аудиторською компанією V&O спільно з Гамбурзьким інститутом світової економіки (HWWI). Для цього враховуються обсяги валового національного боргу, питома вага прямих іноземних інвестицій на душу населення, надходження таких інвестицій на душу населення, рівень інфляції, річні зміни споживчих цін, рівень інвестиційної свободи, обсяг інвестиційних обмежень руху капіталу, споживчі витрати приватних домогосподарств на одну людину у постійних цінах. У 2018 році Україна за зазначеним індексом посіла 130 місце із 174 країн [36, с.50].

Існує індекс інвестиційної довіри від Компанії А.Т. Kearney (FDI — Confidence Index by A — by A.T. Kearney). Індекс довіри прямих іноземних інвесторів А.Т. Kearney визначається шляхом опиту компаній різних країн світу, річний оборот яких перевищує 500 млрд дол. США. Рейтинг відображає перспективи іноземних вкладень. Він складається для 25 найбільш привабливих країн для прямих іноземних інвестицій як середньозважене значення 4 варіантів відповідей на питання про стратегію вкладення прямих іноземних інвестицій на найближчі 1-3 роки. Варіанти відповіді такі: високий рівень інтересу вкладення інвестицій в країну, середній, низький, а також відсутність інтересу. У 2019 році до першої десятки країн зазначеного індексу увійшли за місцем у ньому США, Німеччина, Китай, Великобританія, Канада, Японія, Франція, Індія, Австралія, Сінгапур. Україна не потрапляє до числа країн для яких розраховується індекс.

На сучасному етапі місця, які займає Україна у рейтингах міжнародних організацій, на жаль, свідчать про її низький рівень конкурентоспроможності. Економіка України за 26 років незалежності так і не змогла відновитися до рівня 1990 р. За цей час більшість показників погіршилася [36, с.51].

Відповідно до дослідження ВЕФ, за Індексом глобальної

конкурентоспроможності 2015–2019 рр. [34] перше місце зайняла Швейцарія, яка стабільно утримує лідируючу позицію з 2010 р. Друге місце зайняли США, Сінгапур спустився на третє. У десятку найконкурентоспроможніших країн також увійшли Нідерланди, Німеччина («локомотив Єврозони»), Гонконг, Швеція, Великобританія, Японія, Фінляндія (див.табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Позиції України та деяких країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності за 2015–2019 рр. [34]

Країна	2015–2016 (зі 144 країн)		2016–2017 (зі 140 країн)		2017–2018 (зі 138 країн)		2018–2019 (зі 137 країн)	
	місце	індекс	місце	індекс	місце	індекс	місце	індекс
Швейцарія	1	5,70	1	5,76	1	5,81	1	5,86
США	3	5,50	3	5,61	3	5,70	2	5,85
Сінгапур	2	5,60	2	5,68	2	5,72	3	5,71
Нідерланди	8	5,50	5	5,50	4	5,57	4	5,66
Німеччина	5	5,50	4	5,53	5	5,57	5	5,65
Гонконг	7	5,50	7	5,46	9	5,48	6	5,53
Швеція	10	5,40	9	5,43	6	5,53	7	5,52
Великобританія	9	5,40	10	5,43	7	5,49	8	5,51
Японія	6	5,50	6	5,47	8	5,48	9	5,49
Фінляндія	4	5,50	8	5,45	10	5,44	10	5,49
Росія	53	4,40	45	4,44	43	4,51	38	4,64
Польща	43	4,50	41	4,49	36	4,56	39	4,59
Грузія	77	4,20	66	4,22	59	4,32	67	4,28
Сербія	94	3,90	94	3,89	90	3,97	78	4,14
Таджикистан	91	3,90	80	4,03	77	4,12	79	4,14
Бразилія	57	4,30	75	4,08	81	4,06	80	4,14
Україна	76	4,10	79	4,03	85	4,00	81	4,11
Бутан	103	3,80	105	3,80	97	3,87	82	4,10
Греція	81	4,00	81	4,02	86	4,00	87	4,02
Молдова	82	4,00	84	4,00	100	3,86	89	3,99

Джерело: складено автором за даними Всесвітніх економічних форумів 2015–2019 рр.

Європейські країни продовжують переважати в першій половині рейтингу серед найбільш конкурентоспроможних економік світу. Порівняно з минулим роком Україна піднялася на чотири позиції і посіла 81-е місце. Сусідами стали Бразилія і Бутан (у 2015–2016 рр. – Словаччина і Хорватія, у

2016–2017 рр. – Гватемала і Таджикистан, у 2017–2018 рр. – Намібія і Греція)
[34].

В рис.2.1 представлені Індeksi рівня глобалізації 10-ти і найбільш розвинених країн світу за даними World Economic Forum за період 2015-2019 рр. [36].

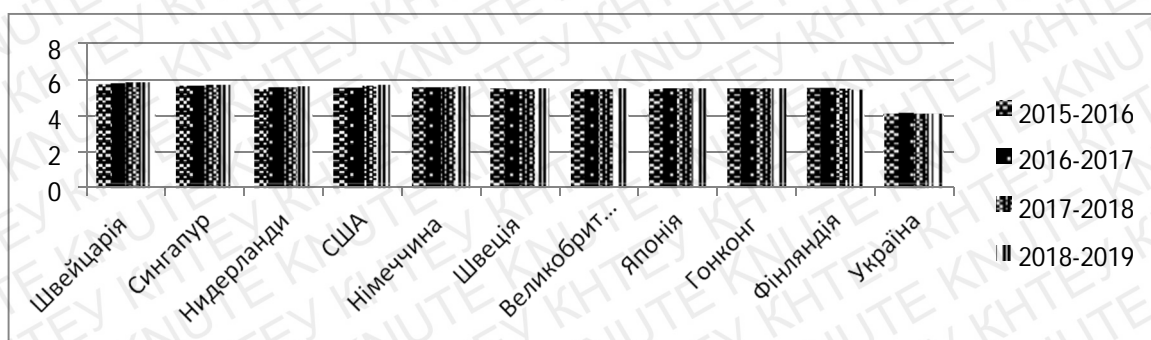

Рис. 2.1. Індекс рівня глобалізації країн світу та України за період 2015-2019 рр.

Джерело: складено автором за даними World Economic Forum

Проаналізуємо показники динаміки значень Індeksu глобальної конкурентоспроможності України за 2004–2018 рр. (табл. 2.2 та рис. 2.2)
[34].

Таблиця 2.2

Показники динаміки значень Індeksu глобальної конкурентоспроможності України за 2015–2019 рр. [34].

Роки	Значення індексу, бал.	Абсолютний приріст, бал.		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення % приросту, бал.	Пункти зростання, %
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий		
2015–2016	4,10	0,83	0,05	125,38	101,23	25,38	1,23	0,0405	1,53
2016–2017	4,03	0,76	-0,07	123,24	98,29	23,24	-1,71	0,0410	-2,14
2017–2018	4,00	0,73	-0,03	122,32	99,26	22,32	-0,74	0,0403	-0,92
2018–2019	4,11	0,84	0,11	125,69	102,75	25,69	2,75	0,0400	3,37

Джерело: складено за даними Всесвітніх економічних форумів 2015–2019 рр.

Конкуентоспроможність України за 2015–2018 рр. не потерпіла значних коливань та змін (див. табл. 2.2).

Вивченням рівня глобалізації країн світу займається Швейцарський економічний інститут (KOF Swiss Economic Institute) за участю Федерального швейцарського технологічного інституту (Swiss Federal Institute of Technology)) з 2002 року. Результат дослідження - це Індекс рівності глобалізації країн світу (KOF Index of Globalization), який позиціонується як комбінований показник, що дозволяє оцінити масштаб інтеграції тієї чи іншої країни в світовий простір та порівнювати різні країни за його компонентами. Згідно з даними рис.2.2, на протязі 5-ти років рейтинг глобальної конкурентоспроможності очолює Швейцарія. На 2-му місці стабільно тримає свої позиції Сингапур. В період з 2015-2019 рр. склад десятки світових лідерів не змінився. В неї також входять такі країни, як Нідерланди, Німеччина, Великобританія, Японія, Гонконг та Фінляндія [36].

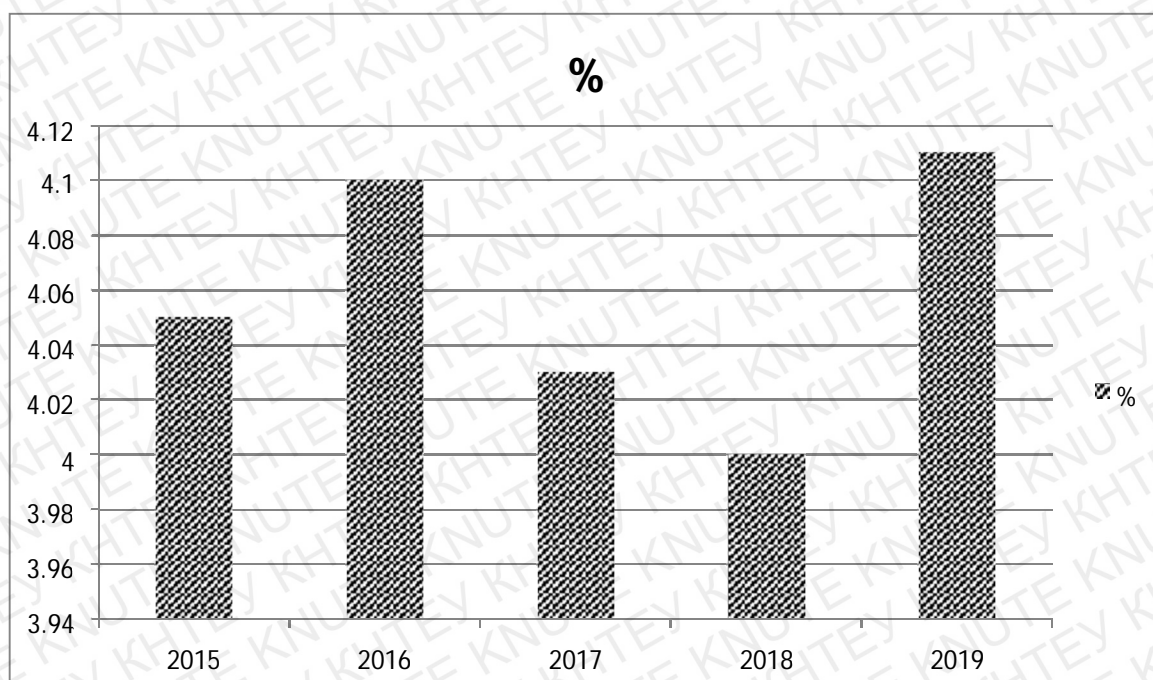

Рис. 2.2. Динаміки значень Індексу глобальної конкурентоспроможності України за 2015–2019 рр.

Джерело: складено автором за даними Всесвітніх економічних форумів 2015–2019 рр.

Україна програє середнім оцінкам розвинених країн ЄС за всіма складниками конкурентоспроможності. Найбільше відставання спостерігається за складниками «інституції», «інфраструктура», «технологічна готовність», «відповідність бізнесу сучасним вимогам», «інновації». У більшості наведених складників ідеться не стільки про кращі оцінки України, скільки про ще гірші оцінки серед країн СНД. У результаті більшість країн СНД випереджає Україну за GCI [38, с.40].

Для отримання узагальнюючих показників динаміки GCI обчислимо середні величини: середній рівень динамічного ряду, середній абсолютний приріст (характеризує середню швидкість зростання (або зниження) рівня), середній темп зростання (показує, у скільки разів у середньому кожен даний рівень ряду більший (або менший) від попереднього рівня), середній темп приросту (показує, на скільки процентів у середньому збільшується (або зменшується) даний рівень порівняно з попереднім):

GCI України змінювався неоднаковими темпами: в 2015, 2016 рр. він знижувався, в інші аналізовані роки – зростав. У 2018–2019 рр. порівняно з 2017–2016 рр. значення GCI України зросло на 0,11 бали, або у 1,0275 рази, або на 2,75%. У 2015–2019 рр. у середньому щорічно значення GCI становило 3,93 бали [34].

Щорічно значення індексу зростало в середньому на 0,065 бали. У цілому ж значення GCI за досліджуваний період зросло на 0,84 бали, або в 1,257 раз (на 25,69%). За середнім темпом зростання в 101,77% можна встановити, що середній щорічний темп зростання індексу становить 1,77%. [34].

Значення індексів складників у глобальному рейтингу конкурентоспроможності України за 2015–2019 рр. та їх динаміку за 5 років наведено в табл. 2.3. [34].

конкурентоспроможності для України у 2018–2019 рр. порівняно з 2017–2018 рр. дає можливість зробити такі висновки. За двома з трьох субіндексів Україна поліпшила свої позиції в рейтингу; за сімома складниками маємо поліпшення, за чотирма – погіршення, за одним позиція не змінилася [34].

За першим субіндексом «Основні вимоги» (основа факторно-орієнтованих економік) Україна поліпшила свій результат на шість позицій [34].

Корупція завжди залишалася однією з найсерйозніших проблем України. Через рік після Революції гідності Україна залишалася найбільш корумпованою країною Європи. За результатами глобального Індексу сприймання корупції 2014 р. країна посідала 142-е місце зі 175 [34].

Таблиця 2.3

Індекс глобальної конкурентоспроможності України за 2015–2019 рр.

[34].

Індекс глобальної конкурентоспроможності	2015–2016	2016–2017	2017–2018	2018–2019
	4,14	4,03	4,00	4,11
ОСНОВНІ ВИМОГИ	4,36	4,08	4,03	4,18
Інституції	2,98	3,07	3,05	3,21
Інфраструктура	4,16	4,07	3,93	3,95
Макроекономічне середовище	4,14	3,12	3,17	3,52
Охорона здоров'я та початкова освіта	6,14	6,06	5,95	6,02
ПІДСИЛЮВАЧІ ПРОДУКТИВНОСТІ	4,11	4,09	4,04	4,09
Вища освіта і професійна підготовка	4,93	5,03	5,08	5,09
Ефективність ринку товарів	3,99	4,02	3,98	4,04
Ефективність ринку праці	4,12	4,33	4,23	4,01
Розвиток фінансового ринку	3,54	3,18	2,95	3,11
Технологічна готовність	3,50	3,45	3,58	3,83
Розмір ринку	4,58	4,54	4,40	4,49
ІННОВАЦІЇ ТА ФАКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	3,41	3,55	3,53	3,55
Відповідність бізнесу сучасним вимогам	3,66	3,70	3,62	3,72
Інновації	3,16	3,41	3,44	3,37

Джерело: складено автором за даними Всесвітніх економічних форумів 2015–2019 рр.

Високорозвинена інфраструктура має велике значення для ефективного функціонування економіки. Це пов'язано з тим, що вона є важливим фактором

під час визначення місця розташування економічної діяльності. Інфраструктура стимулює конкуренцію і має значний вплив на економічне зростання. Вона послаблює вплив відстаней між регіонами, що забезпечує інтеграцію національного ринку та зв'язок із ринками інших країн та економічних регіонів. За складником інфраструктури Україна на три позиції погіршила свій результат (78-е місце). Відзначимо, що досі позначається позитивна роль масштабних інфраструктурних проектів, які пов'язані з підготовкою країни до фіналу футбольного чемпіонату Євро- 2012 [20].

Стабільність макроекономічного середовища – запорука національної конкурентоспроможності. Держава не може ефективно надавати послуги, якщо вона змушена сплачувати високі відсотки за минулі борги. Бюджетний дефіцит обмежує спроможність держави реагувати на цикли ділової активності й інвестувати у заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності. Компанії не в змозі працювати ефективно, якщо рівень інфляції виходить за межі контролю. За складником макроекономічного середовища Україна трохи поліпшила своє низьке місце (плюс сім позицій, 121-е місце) [20].

Небезпечним фактором для прогресу економічного і політичного розвитку країни є тіньова економіка. Небезпека посилюється ще й тим, що у цій сфері переважає кримінальний складник. Обсяги тіньового сектору в економічно розвинутих країнах світу тримаються на рівні, що не має суттєвого впливу на соціально-економічні процеси в суспільстві (5–12% ВВП). За розміру тіньового сектору у 30% ВВП настає критична межа, перевищення якої свідчить про функціонування у країні відтворювальної системи тіньових економічних відносин.

Працездатне населення (робоча сила) суттєво впливає на конкурентоспроможність та продуктивність країни. Хворі працівники не зможуть реалізувати свій потенціал та будуть працювати менш продуктивно.

Це також негативно впливає на фінансові результати бізнесу. Саме тому інвестиції в охорону здоров'я є важливим фактором із погляду економіки і моралі. Своєю чергою, середня освіта підвищує продуктивність кожного працівника. Відсутність середньої освіти у робітників знижує темпи розвитку компаній, що веде до зниження рівня створення доданої вартості. За складником охорони здоров'я та початкової освіти Україна на одну позицію поліпшила свій результат (53-є місце) [20].

Отже, інституційне середовище формує базу, в рамках якої приватні підприємства, компанії та державні установи взаємодіють між собою для отримання доходу і забезпечення процвітання економіки. Інституційна база надзвичайно важлива для підтримки конкурентоспроможності і розвитку економіки.

Важливим документом оцінки та статистики світових інвестицій є видання Світового банку під назвою "Показники світового розвитку" (World Development Indicators). Періодично інформація про обсяг прямих іноземних інвестицій в економіках країн світу міститься у статистичних звітах МВФ, зокрема, у «Річному звіті МВФ за 2019 рік. Сприяння Всесвітньому росту» [50, с.44].

Заслуговують на увагу рейтинги країн світу, включаючи інвестиції, Компанії Ernst&Young (Нині — EY). За цим рейтингом у 2017 році Україна визнана найбільш негативною за рівнем сприйняття корупції країною з 41 країни Європи.

Важливим для оцінки економічного середовища та інвестиційного клімату є індекс ділової активності (Business Index), або індекс ділового клімату. Це числовий показник, який застосовується для відображення стану економіки в цілому, її галузей, оцінки кон'юнктури цін, зайнятості та інших показників, визначених економічним циклом. Індeksi ділової активності формується центральними банками країн. Подібне опитування здійснює НБУ.

Індекс ділової активності в Україні наприкінці 2014 року був найгірший серед 21 країни Центральної та Східної Європи. В основному через війну на Донбасі. За даними опитувань НБУ у 2019 році за окремими напрямками індекс ділової активності зростає.

Для оцінки інвестиційного клімату країн що розвиваються до цього часу застосовується «Бері- Індекс». Індекс інвестиційної привабливості України за 5-ти бальною оцінкою формує і публікує Європейська Бізнес Асоціація. За її оцінками за час складання індексу з 2008 року він ніколи не досяг рівня 4 балів.

Оцінки інвестиційного клімату робить «Глобальний Інноваційний індекс 2019 року» (Global Innovation Index). Автори індексу зазначають, що інвестиції в інновації є важливою умовою підвищення темпів довгострокового економічного зростання [49, с.24].

У 2019 році у Глобальному інноваційному індексі Україна покращила свої позиції на 6 сходинок і посіла 50 місце. У 2015 році була на 71 місці [49, с.24].

Україна потрапила до 50 інноваційних економік світу (індекс інновацій) за оцінками Bloomberg. У цьому рейтингу за 2018 рік вона зайняла 41 місце, у 2019 році 42 місце. Оцінювалися витрати на інновації та дослідження, продуктивність, ефективність, конкуренція досліджень, дослідників та високотехнологічних компаній, реєстрація патентів.

Важливу роль для сприятливого інвестиційного клімату відіграють суверенні кредитні рейтинги. Це, зокрема, рейтинги Міжнародного рейтингового агентства Moody's Investors Service, Міжнародного рейтингового агентства Standard & Poor's Financial Service LLC, (з 28 квітня 2016 року має назву S&P Global Ratings), Міжнародного рейтингового агентства Fitch Rating Inc. Вони визначають суверенний кредитний рейтинг України, її великих міст, банків, провідних компаній. Постановою Кабінету Міністрів України затверджена Національна рейтингова шкала, рішеннями ДКІПФР встановлені

відповідності рівнів рейтингових оцінок за шкалами зазначених міжнародних агентств рівням за Національною рейтинговою шкалою.

У рейтинговій шкалі Міжнародного рейтингового агентства Fitch Rating, за ступенем значущості визначаються «Інвестиційні рейтинги»: AAA, AA, A, BBB; «Спекулятивні рейтинги»: BB, B, CCC, за якими дефолт видається реальною можливістю, CC - "Ймовірний дефолт", C- "Дефолт неминучий", RD - емітент не провів своєчасні платежі, "Частковий дефолт", D - «Дефолт за всіма фінансовими зобов'язаннями». Крім того, за рейтингами робиться прогноз, на зміну рейтингу протягом 1-2 років. Це такі прогнози: «позитивний», «стабільний», «негативний».

Суверенні кредитні рейтинги України від усіх трьох агентств є «Спекулятивними» станом на кінець 2019 року [44, с.35].

Інтерес має фундаментальний звіт Всесвітнього економічного форуму 2019 року під назвою «Готовність до майбутнього виробництва 2019» (Readiness for the Future of Production Report 2019). Згідно Звіту рейтинговані країни поділені на 4 групи, а саме: «провідні країни», «країни-наступниці», «країни з високим потенціалом», «країни, що відстають». Україну включено до 4 групи країн [44, с.35].

Загальний рейтинг держав визначений за двома основними показниками, а саме структурного виробництва та рушійними силами виробництва. За першим - Україна посідає 43 місце, другим - 67. Орієнтованість Уряду країни на майбутнє оцінена 91 місцем, верховенство закону - 90, ефективність регулювання- 99, привабливість для талановитих фахівців- 90 місцем.

У цілому низький рівень інвестиційної привабливості України обумовлює потреби впровадження нової стратегії розвитку країни, визначення завдань, які мають бути розв'язані у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Об'єктивно необхідною є розробка "Програми розвитку

економіки України та відновлення рівня життя людей" на період до 2025 року. Нею має бути забезпечено значне підвищення темпів економічного зростання до рівня 7% на рік, збільшення ВВП країни у 2- 2,5 рази, досягнення докризового рівня реальних доходів людей.

Необхідно шукати нові, потенційні джерела інвестицій. Зокрема, за рахунок суверенних фондів окремих країн. Суверенний фонд, або фонд національного добробуту - це державний інвестиційний фонд. Найбільшим суверенним фондом світу є Глобальний пенсійний фонд Норвегії (Government Pension Fund Global). Восени 2017 року його активи перевищили 1 трлн дол. США. Серед об'єктів інвестування цього фонду не лише активи найбільших компаній, але й об'єкти нерухомості, зокрема, в Японії. До найбільших у світі належить майже 55 суверенних фондів [48, с.41].

Як інвестори інтерес для України являють інші фонди. У січні 2018 року підписано Закон України про Ратифікацію Угоди щодо заохочення та захисту інвестицій між Україною та Фондом Міжнародного розвитку ОПЕК.

Великий інвестиційний потенціал, мають такі глобальні інвестори, як Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку [48, с.41].

Важливими напрямками покращення інвестиційного клімату в Україні є нарощення міжнародних резервів зміцнення національних грошей, збільшення експорту та надходження конвертованих грошей. Нагадаємо, що експорт товарів і послуг України в 2012 році склав 82 млрд 340 млн дол. США. У 2015 році він скоротився до позначки 38 млрд 140 млн дол. США, хоча за підсумками 2017 року зріс до 52,3 млрд дол. США.

Отже, має бути мінімізовано геополітичні, макроекономічні та військові загрози і ризики інвестування в Україну.

Упродовж багатьох років Україна має слабкі позиції у провідних світових рейтингах: Індекс глобальної конкурентоспроможності від Світового економічного форуму (WEF's Global Competitiveness Index) (83-я зі 140 країн, Індекс легкості ведення бізнесу від Світового банку (World Bank's Ease of

Doing Business) (71-а зі 190 країн), Індекс економічної свободи від організації «Трансперенсі Інтернешнл» (The Transparency International's Economic Freedom) (150-а зі 186 країн), а також Індекс сприйняття корупції від організації «Херітедж Фаундейшн» за 2019 рік (The Heritage Foundation's Corruption Perceptions Index 2019) (120-а зі 180 країн). У цих рейтингах усі сусіди України, крім Молдови, отримали більш високі бали.

Наприклад, Світовий економічний форум оцінює Україну за 12-ма категоріями та десятками під категорій. Україна опинилася у нижній частині рейтингу за макроекономічною стабільністю (131-е місце), фінансовою системою (117-е місце) та установами (110-е місце) [14].

Найнижчі бали Україна отримала за такими під категоріями: проблемні кредити (136-е місце з 140 країн), надійність банків (135-е місце), інфляція (130-е місце), майнові права (129-е місце), рівень відновлення платоспроможності (129-е місце), сила стандартів аудиту та звітності (120-е місце), фінансування малих і середніх підприємств (118-е місце), незалежність судової системи (117-е місце), негативний вплив податків та субсидій на конкуренцію (114-е місце), зростання інноваційних компаній (112-е місце), а також ефективність правової системи в разі оскарження нормативних актів (107-е місце) [14].

Організація «Трансперенсі Інтернешнл» характеризує інвестиційну та фінансову свободу в Україні як «пригнічену» і у своєму звіті про Індекс сприйняття корупції зазначає, що у 2019 році країна робить дуже мало для подолання повсюдної корупції.

Хоча Україна й підвищила свій бал у цьому індексі на два пункти, просунувшись з 30-го місця у 2018 році до 32-го - у 2019-му, антикорупційні реформи, розпочаті у 2014 році, й досі цілковито не реалізовані, унаслідок чого бал України набагато нижчий, ніж середній у світі - 43. За чотири роки із часу прийняття законодавчої та інституційної бази з протидії корупції зроблено

надто мало. Нещодавно створеним для боротьби з корупцією органам не вдалося притягнути до відповідальності жодного високопосадовця, навіть після порушення низки кримінальних справ.

Кредитний рейтинг України від Standard & Poor (S&P) визначено на рівні B-, прогноз - «стабільний», кредитний рейтинг від Moody's нещодавно змінився на Caa1, прогноз - «стабільний», кредитний рейтинг від Fitch лишається на рівні B-, прогноз - «стабільний» [14].

Отже, загалом кредитний рейтинг використовують вітчизняні та іноземні інвестори для оцінювання кредитоспроможності України з урахуванням політичного ризику, а отже, він значно впливає на вартість запозичень для країни.

Отже, різке зростання волатильності глобальної економіки посилює ймовірність розростання повномасштабної глобальної економічної кризи. Україна як мала відкрита економіка є вельми чутливою до змін глобальної кон'юнктури. А отже, високо ймовірна глобальна криза матиме значний негативний вплив на соціально-економічну ситуацію в Україні. Вплив глобальних ризиків у разі посилюється шокowymi для економіки обмежувальними заходами, пов'язаними з необхідністю протидії поширенню захворюваності на COVID-19.

2.2. Аналіз стану фінансової системи України

Відтак украї важливим є врахування чинників та особливостей формування стійкості фінансової системи в Україні для розроблення комплексу заходів, орієнтованих на запобігання надмірній фінансовій дестабілізації національної економіки у разі глобальної кризи, а також – на послаблення потужності впливу негативних чинників шляхом зміцнення ендогенних (внутрішніх) чинників економічної динаміки.

Національна економіка України наразі демонструє помітно більшу стійкість, ніж напередодні глобальної кризи 2008 року [38, с.42]:

По-перше, за останні роки суттєво нарощено міжнародні резерви НБУ. На початок березня 2020 р. вони склали 26,6 млрд дол. США й збільшились за рік (відносно 01.03.2019 р.) на 6,4 млрд дол. США (на початок 2008 р. резерви склали 32,5 млрд дол. США).

По-друге, за 2019 р. суттєво поліпшились показники капіталізації комерційних банків. Балансовий капітал зріс на третину, з 155,7 до 200,9 млрд грн. В ході оздоровлення з ринку було виведено слабкі банки, загальна чисельність банків зменшилася до 75, з них збитковими були лише 6 (на початок 2008 р. в Україні нараховувалося 214 банків). Довіра до банків зростає: обсяг гривневих депозитів населення за рік зріс на 17 %, валютних - на 15 %. Питома вага проблемних кредитів (NPL) у кредитному портфелі банків за 2019 р. знизилась з 52,9 до 48,4 %.

По-третє, в структурі товарного експорту 44,3 % складала аграрна та харчова продукція, еластичність попиту на яку в кризовий період незначна (у 2007 р. 42,2 % експорту складала продукція металургії, 17,2 % - машино- та приладобудування, попит на яку внаслідок глобальної кризи різко впав) [38, с.42].

По-четверте, Україна має помірний рівень боргового навантаження: у 2020 р. планова вартість погашення та обслуговування державного боргу становить 375 млрд грн., з них на частку зовнішнього боргу припадає близько 160 млрд грн. Валовий зовнішній борг склав на 31.12.2019 р. 121,7 млрд дол. США та збільшився за рік на 6,1 % (у 2007 р. – 80,0 млрд дол. США, збільшення за рік склало 46,7 %). По-п'яте, відбулося значне зміцнення курсу гривні до основних валют. Так, за 2019 р. по відношенню до долара США гривня подорожчала на 18 %. При цьому показник індексу

споживчих цін знизився до 4,1 %, грудень до грудня (16,6 % у 2007 р.) [38, с.43].

Таким чином, є підстави констатувати наявність певного «запасу» міцності, накопиченого українською економікою, який може дозволити протистояти як короткостроковим коливанням глобальних ринків, так і гальмуванню економічної активності всередині країни.

У таблиці 2.4 наведено стан державного та гарантованого державою боргу (Додаток А). В Україні станом на 31 грудня 2019 року обсяг державного та гарантованого боргу досяг 2 168,6 млрд. грн., Або 78,32 млрд. дол. США, з яких 85,8% припадало на прямий державний борг і 14,2% - на державний гарантований борг. Зовнішній державний борг становив 64,4% загального боргу, а внутрішній - 35,6% [14].

У структурі прямого зовнішнього боргу держави (39,7 млрд. дол. США) за видами кредитора основне місце займають інвестори в облігації зовнішнього позики (22,5 млрд. дол. США) та міжнародні фінансові організації (ПФО) (13,4 млрд. дол. США) (див. рис. 2.3) [14].

За 2019 рік загальна сума державного та гарантованого боргу зросла на 26,9 млрд грн або на 2,0 млрд дол. США [14].

У 2019 році заборгованість уряду та уряду, гарантована урядом, зросла на 55,7 млрд. грн., а доларовий еквівалент - на 3,7 млрд. дол. США. Зростаюча траєкторія державного та гарантованого боргу пояснювалася накопиченням зовнішнього боргу - майже 3 мільярди доларів США [14].

Зокрема, зовнішній борг збільшився на 1,5 мільярда доларів США. Основними компонентами його зростання стали облігації на зовнішню позику в 2019 році на суму 2,0 млрд доларів та позики ЄС зі зростанням боргу на 0,4 млрд. дол. через рік. У той же час Україна систематично погашала кредити МВФ - за рік сума прямого та гарантованого боргу перед МВФ зменшилась на 1 млрд доларів США [14].

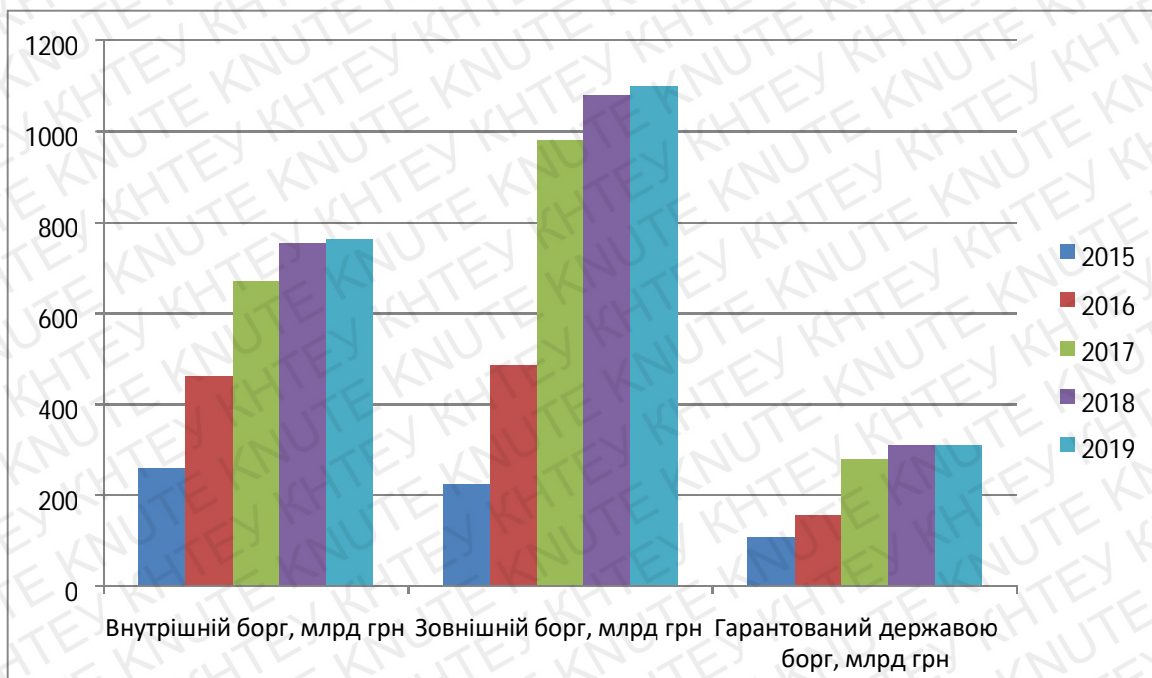

Рис. 2.3. Динаміка державного і гарантованого державою боргу України та його складових у 2015-2019 рр. [14].

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України

Внутрішній державний борг (не гарантовано) збільшився на 7,7 млрд. грн. у 2019 році. Через перевищення розміщення державних облігацій на первинному ринку над їх сумою погашення державний борг за державними облігаціями збільшився з 751 млрд грн на початок року до 758,8 млрд. гривень на кінець 2019 року. Таким чином, відбулося погіршення строкової структури внутрішнього державного боргу [14].

Чисте накопичення гарантованого державою боргу в 2019 році становить 0,2 млрд грн. Основним фактором збільшення зовнішньої гарантованої заборгованості у 2019 році було отримання траншу кредиту від МВФ у розмірі майже 29 млрд грн. За внутрішніми кредитними зобов'язаннями суб'єкти господарювання отримали державні гарантії на суму 5 млрд. грн. Одержувачами державних гарантій стали 7 бронетанкових заводів та ДП «Спецтехноекспорт». ПАТ «Державний експортно-імпортний банк»

залучив кредит МБРР на суму 150 млн. дол. США під державну гарантію. США на реалізацію проекту доступу до довгострокового фінансування [14].

Щоб оцінити платоспроможність уряду та ризики для макрофінансової стабільності в країні, автор розраховував стандартний набір показників навантаження на борг та порівняв їх фактичні значення з максимально допустимими. Аналіз показує, що після 2013 року позичальна позиція України характеризувалася висхідною траєкторією показників навантаження на борг та порушенням їх безпечного рівня (див. рис. 2.4) [14; 15].

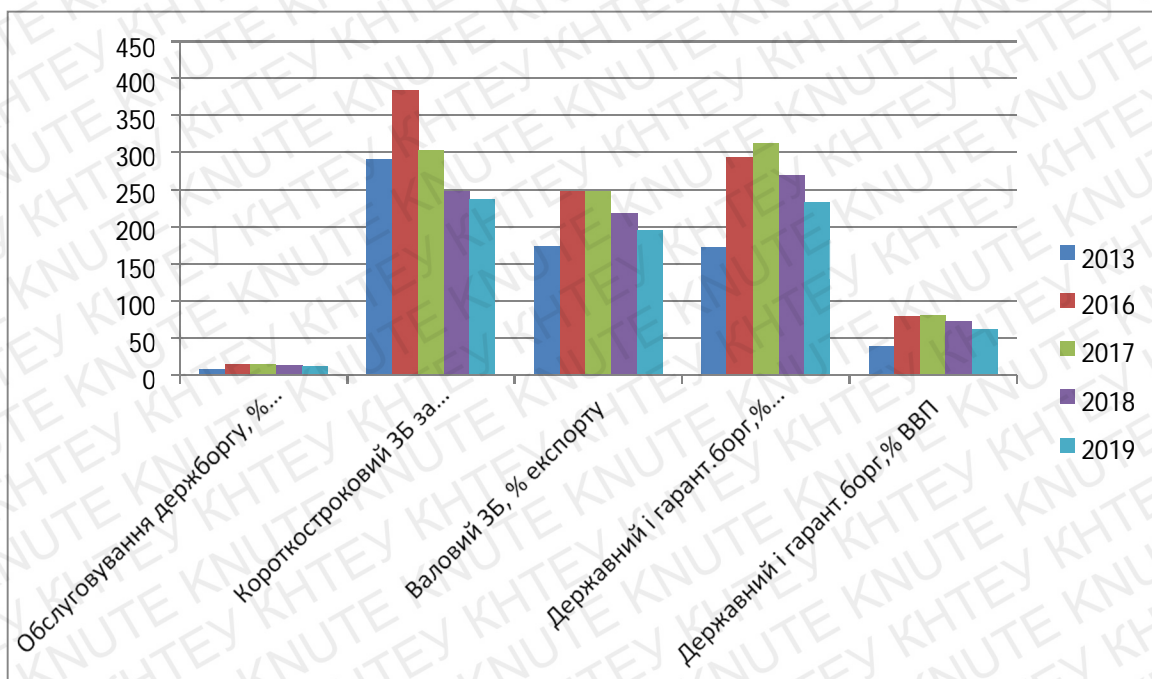

Рис. 2.4. Динаміка індикаторів боргового навантаження України та їх порівняння з граничними значеннями у 2013-2019 рр. [14; 15].

Джерело: складено автором на основі даних статистики та Міністерства фінансів України.

У 2017-2019 рр. відносний борговий тягар значно зменшився, але боргові ризики продовжували залишатися високими. Державний борг та державна гарантована заборгованість щодо ВВП зменшилися з піку в 81% ВВП на кінець 2017 року до 71,8% ВВП у 2018 році та до 61,4% ВВП в кінці

2019 року. Такі позитивні зміни були викликані збільшенням реального курсу гривні та збільшення реального ВВП при незначному збільшенні номінальної суми внутрішнього та зовнішнього державного боргу [14; 15].

Відповідно до емпіричного дослідження ОЕСР рівень державного боргу для ринків, що розвиваються, становить 30-50% ВВП, а для розвинених країн - 70-90% ВВП. Тобто, в Україні фактична сума державного та гарантованого боргу щодо ВВП перевищує економічно безпечний рівень щонайменше на 11,4 в.п. ВВП.

Станом на доходи бюджету державний та гарантований борг станом на 31 грудня 2019 року становив 233,7%, зменшившись на 36,3 процентного пункту. відносно періоду давніх часів. Однак рівень заборгованості над доходами бюджету (200%) був перевищений. Валовий зовнішній борг України на кінець 2019 року становив 194,4% експорту, що було нижче максимального рівня 200% експорту та показало позитивну динаміку порівняно з кінцем 2018 року (217,6% експорту) [14; 15].

Міжнародно прийнятий ліміт відношення короткострокового зовнішнього боргу до валових міжнародних резервів становить 100%. В Україні цей показник становив 236,9% на кінець 2019 року, трохи знизившись з кінця 2018 року - 248,4%. Така динаміка пояснювалася перевищенням абсолютного приросту короткострокового зовнішнього боргу над зростанням міжнародних резервів України. Цей коефіцієнт вказує на потенційну нестабільність позиції зовнішнього боргу України, а також на відсутність офіційних валютних резервів для поглинання шоків платіжного балансу [14; 15].

Отже, дефіцит Державного бюджету України в 2019 році склав 59,2 млрд. грн., Причому основна частина цього дефіциту накопичилась у IV кварталі (бюджет був зменшений до дефіциту - 51,9 млрд. грн. у жовтні-грудні). Відносний дефіцит бюджету на 2019 рік становив 1,7% ВВП

і приблизно відповідав рівню попереднього року - 1,6% ВВП. Дефіцит місцевого бюджету на 2019 рік склав 8,5 млрд грн або 0,2% ВВП, внаслідок чого дефіцит зведеного бюджету склав 67,8 млрд грн. або 1,9% ВВП.

У 2018 р. частка капітальних видатків в структурі видатків державного бюджету склала лише 7,1 % (у 2007 р. цей показник становив 14,8). У 2019 р. частка капітальних видатків з держбюджету склала лише 6,9 % [14; 15].

Ключовими показниками боргової стійкості країни, що характеризують рівень навантаження на національну економіку та відображають можливості держави розраховуватися з кредиторами, є:

- співвідношення державного і гарантованого державою боргу та обсягу ВВП. упродовж останніх років демонструє тенденцію до зниження:

- на кінець 2018 р. його значення становило 60,9 % (проти 71,8 % у 2017 р. та 80,9 % у 2016 р.), а значення відповідного показника стосовно державного боргу покращилось із 69,0 % ВВП у 2016 р. до 61,0 % ВВП у 2017 р., 52,3 % ВВП у 2018 р. та 50,3 % ВВП у 2019 р., а у 2020 р. – 59,9 % ВВП. Водночас варто зауважити, що нині фактичні показники боргового навантаження України перевищують економічно безпечний рівень (30-50 % ВВП) для країн з ринками, що розвиваються, у відповідності до методики боргової стійкості МВФ;

- абсолютні показники державного та гарантованого державою боргу. Упродовж останніх років завдяки сприятливій валютно-курсовій тенденції та здійсненню боргових виплат намітилась позитивна динаміка щодо зниження темпів нарощування суверенного боргу України. Довідково: За 2019 рік сукупний державний та гарантований державою борг України в еквіваленті в національній валюті зменшився на 7,84%, або на 170,2 млрд грн, до рівня 1998,3 млрд грн. Водночас в еквіваленті в іноземній валюті борг зріс на 7,71% і на кінець року сягнув 84,4 млрд. дол. США [36, с.44].

До чинників, що обумовлюють зростання обсягів суверенного боргу України, варто віднести, передусім [30, с.66]:

- збереження дефіциту бюджету та хронічне порушення збалансованості джерел його фінансування; недостатню ефективність управління запозиченнями, зокрема, низький рівень вибірки кредитних коштів від міжнародних фінансових організацій за інвестиційними проектами, що обумовлює недоотримання пільгового зовнішнього фінансування; недоотримання надходжень від приватизації державного майна до державного бюджету, показник якого не виконується вже тривалий час; Невиконання планових показників зумовлює перенесення ваги покриття дефіциту на емісію ОВДП, що призводить до збільшення видатків на обслуговування держборгу, посилюючи бюджетний ризик у середньостроковій перспективі; тривалу підтримку банківської системи шляхом здійснення державних запозичень: упродовж 10 років обсяги докапіталізації банків України за рахунок ОВДП склали 266,2 млрд грн. [30, с.66].

У майбутньому збільшення витрат держави на підтримку державних банків та підтримку ФГВФО можуть обумовлюватись, зокрема, виникненням потреб у додатковій капіталізації для АТ «Ощадбанк» та АТ «Укресімбанк»; ймовірними пакетами підтримки платоспроможності банківської системи в умовах кризи 2020 року, необхідністю підтримки системи гарантування вкладів фізичних осіб у зв'язку з визнанням неплатоспроможності банків у 2020 р.; низьку якість управління гарантованим державою боргом, загальний обсяг якого на кінець 2018 р. склав 308,2 млрд грн та 236,9 млрд грн станом на кінець 2019 р., та фіскальними ризиками, пов'язаними з суб'єктами господарювання, що призводять до накопичення простроченої заборгованості перед державним бюджетом.

- індикатори, що характеризують недосконалу структуру державного та гарантованого державою боргу України. Передусім, йдеться про: питому вагу внутрішнього боргу (в межах 35,8–35,6 %) у загальному його обсязі, загальна сума якого на кінець 2018 р. склала 787,5 млрд грн або 29,6 млрд дол. США, що сигналізує про недосконалість державних регуляторних механізмів та слабку інституційну спроможність вітчизняного фінансового ринку [30, с.67]. Намагання ж суттєво збільшити внутрішнє боргове фінансування державного бюджету за рахунок нарощення обсягів валютних ОВДП, збільшення частки інвесторів-нерезидентів у портфелі гривневих ОВДП (протягом 2019 року нерезиденти придбали ОВДП на суму, що становить понад 120 млрд грн), надання переваги короткостроковим залученням коштів з надвисокою дохідністю як за гривневими, так і за валютними внутрішніми борговими інструментами, сприятимуть відпливу іноземного капіталу з країни, посиленню девальваційних процесів та інфляції, підвищуючи ризики рефінансування боргу та залежність від зовнішніх кредиторів; надмірну частку державного боргу в іноземній валюті, що посилює чутливість економіки до зовнішніх шоків, збільшує валютні ризики, вартість залучених ресурсів та їх обслуговування [32, с.48].

Сформована як за рахунок запозичень на зовнішніх ринках капіталу та пільгового фінансування з боку МФО, так і через розміщення валютних ОВДП на внутрішньому ринку, частка боргу в іноземній валюті на кінець 2017 р. склала 70,0 % від загального його обсягу, на кінець 2018 р. – 70,9 %, а на кінець 2019 р. станом на 31.12.2019 р. – 63,4 % (згідно з методикою МВФ, для країн, що розвиваються, критична межа значення цього індикатора становить 60 %); високу вартість державних запозичень, що значно збільшує потреби державного бюджету на їх обслуговування, відволікаючи ресурси від спрямування на інвестиційні потреби та розвиток людського капіталу: витрати на обслуговування державного боргу у 2018 р. склали 41,6 % доходів

загального фонду державного бюджету; на кінець першого кварталу 2019 р. – 28,2 % [32, с.49].

Згідно Середньострокової стратегії управління державним боргом України на 2019 – 2022 роки частки прогнозних сукупних платежів з обслуговування боргу в доходах до бюджету мають скласти: у 2019 р. – 12,6 %, або 3,2 % ВВП; у 2020 р. – 13,9 %, або 3,4 % ВВП; у 2021 р. – 14,8 %, або 3,5 % ВВП; у 2022 р. – 14,2 %, або 3,3 % ВВП;

- ризик здійснення додаткових виплат за VRI–інструментами у середньостроковій перспективі (за умовами проведеної у 2015 р. реструктуризації зовнішнього боргу), прогнозні загальні обсяги яких, згідно розрахунків експертів, можуть скласти від 5 до 84 млрд дол. США. Вказане призведе або до необхідності «урізання» окремих статей видатків бюджету, або здійснення додаткових запозичень для виплат за ними [37, с.36].

Отже, аналіз вітчизняної боргової політики дає підстави вважати, що, незважаючи на певне підвищення рівня боргової стійкості за окремими індикаторами впродовж останніх років, в цілому він залишається низьким, а національна економіка - чутливою до шоків.

2.3. Основні проблеми фінансової системи України

Однією з основних проблем у фінансовій системі України є неефективна система державного регулювання, яка унеможливорює сталість її розвитку. Одним з варіантів якісної трансформації фінансової системи країни може стати використання передового світового досвіду провідних країн світу - Великобританії, Німеччини, Японії - в області створення єдиного регулюючого органу фінансової системи (мегарегулятора). З його допомогою можна буде уникнути протиріч в сфері фінансового контролю та сформувати надійну основу для інтеграції України в світову фінансову систему [9, с.55].

Закони розвитку суспільства повинні включати об'єктивний процес економічної трансформації, який демонструє, що ефективна організація системи домогосподарств, незалежно від її моделі, повинна ґрунтуватися на: фінансових інститутах, які виконують чітко визначені функції, взаємодіють один з одним в процесі прийняття оптимальних бюджетних рішень; чітких, докладних процедурах, стандартах і принципах організації бюджетного процесу [9, с.56].

В останні роки фінансова система України зазнала значних змін, але багато хто з них не були належним чином враховані в законодавстві. Україні потрібна чітка правова і адміністративна база для управління фінансами. Це означає, що всі функції та механізми такої адміністрації (пов'язані з бюджетною і позабюджетною діяльністю) повинні повністю регулюватися законами і нормативними актами. Державні кошти повинні виділятися і витрачатися тільки при наявності відповідних правових повноважень [9, с.56].

Державні фінанси, відіграючи винятково важливу роль в економіці, не можуть розглядатися як єдиний або найголовніший інструмент економічної політики. Сам стан державних фінансів та формування доходної і видаткової частин бюджету залежать від багатьох чинників, насамперед, економічного стану та фінансової політики [23, с.48].

Ще однією ланкою фінансової системи є кредит - державний та банківський. І хоч основні риси кредиту (від платність, строковість, поворотність, забезпеченість) є однаковими для цих двох форм, ототожнювати їх не можна. У відносинах державного кредиту (як зовнішнього, так і внутрішнього) позичальником виступає безпосередньо держава. Наявний борг має погашатися у встановлені державою терміни. Отримані кошти спрямовуються на покриття дефіциту державного бюджету, на фінансування поточних видатків держави. Політика у галузі державних фінансів не може не враховувати специфіки відповідного етапу соціально- економічного розвитку

країни, тобто реформа державних фінансів повинна мати певну концептуальну спрямованість і на їх основі поступово продовжувати удосконалювати всі її ланки та підсистеми [10, с.61].

Однією з основних проблем нестабільності у фінансовій системі України є відсутність адекватного державного контролю. Оскільки державний контроль є важливою функцією держави, що допомагає забезпечити умови для функціонування фінансової системи, відсутність належного контролю призвело до зловживань і порушень в області фінансових відносин. У цьому контексті важливо поліпшити систему фінансового контролю за рахунок збалансування місцевого та державного бюджетів, досягнення самозабезпеченості фінансами певних регіонів країни і секторів економіки, а також дотримання економічної безпеки держави. Все це може гарантувати ефективне функціонування державних фінансів і зміцнити імідж країни перед світовою спільнотою. Фінансова система України сьогодні не відповідає міжнародним стандартам, але залежить від зовнішніх зв'язків і провокує її трансформацію з урахуванням інтеграції у світовий фінансовий простір [10, с.62].

Державний фінансовий контроль є складовою управління економічними об'єктами та процесами, основне завдання якої полягає у спостереженні за певним об'єктом з метою перевірки його відповідності бажаному та необхідному стану, передбаченому законами, положеннями, інструкціями та іншими нормативними актами. В Україні державний фінансовий контроль здійснюють Верховна Рада, Кабінет міністрів, Міністерство фінансів, Національний банк, Рахункова палата, Фонд державного майна України, Державна податкова служба України, Державна аудиторська служба України та інші державні органи згідно з чинним законодавством [19, с.54].

Недоліки сучасної системи державного контролю слід вважати, той факт, що більшість перевірок на сьогоднішній день носять фіскальний

характер: на практиці найчастіше використовують перевірку або ревізію. Одже ці методи дозволяють лише виявити фінансові порушення і ідентифікувати явища, але не дають можливості запобігти причини їх виникнення або детально вивчити їх.

Негативним моментом у функціонуванні національної системи державного контролю є проблема переважного використання подальшого контролю. У сучасній практиці поточний і попередній контроль вважаються найбільш ефективними. Однак ці види контролю в нашій країні нерегульовані і слабкі [11, с.41].

Однак слід зазначити, що недостатня поінформованість про важливість проведення поточного і попереднього контролю як системи управління державними фінансами, так і керівниками підприємств також є серйозною проблемою. Те ж саме відноситься до неповноти існуючих нормативних документів і розміром штрафів, оскільки сума за незаконне або неналежне використання бюджетних коштів менше, ніж обсяг самих цих коштів, а держава втрачає значні суми через зловживання з боку посадових осіб, що призводить до збільшення порушень, і нецільового використання бюджетних коштів [15, с.38].

Ще однією проблемою для України сьогодні є незбалансованість у витратах і доходах бюджету, а також значне збільшення державного боргу і неефективний розподіл витрат. Для вирішення цих проблем необхідно ввести державний контроль за витрачанням бюджетних коштів і їх доцільністю, а також належним чином контролювати грошові потоки. У той же час, скорочення запозичень для покриття дефіциту бюджету має бути обов'язковим [22, с.36].

Україна переживає складні часи. За рівнем життя, середньої заробітної плати, пенсій країна знаходиться на останньому місці в Європі. За оцінкою Міжнародної консалтингової групи Бренд Файненс, (Brand Finance. National

Brands 2019. Published on 09.10.2019), що базується у Лондоні, «Бренд Україна» у 2019 році вартував 68 млрд дол. США. Одним із найбільш важливих факторів вартості бренду країни є обсяг інвестицій. Бренд країн сусідів України, а саме: Словаччини склав 104 млрд дол., Угорщини — 129, Румунії — 175, Чехії — 299, Туреччина — 570, Польщі — 571, Росії — 832 млрд дол, США — 21 трлн дол.

Втрата інвестиційної привабливості сталася через зовнішню агресію. Дослідження макроекономічного та інвестиційного середовища України свідчать про наявність високих ризиків. Відповідно, інвестиційний клімат нашої країни є незадовільним.

Основними чинниками, що стримують приплив іноземних інвестицій в Україну, є [3, с.165]:

- недостатня ефективність законодавства в частині захисту прав приватних інвесторів;
- недосконалість механізму реалізації наявних нормативних актів;
- неточність податкового регулювання і його непередбачуваність;
- дефіцит ефективної інфраструктури для іноземного підприємництва;
- несприятливий інвестиційний клімат через корупцію, нестабільність вітчизняного податкового законодавства;
- високий податковий тиск на капітал підприємств;
- різні умови господарювання вітчизняних та іноземних інвесторів;
- відсутність дієвої системи страхування іноземних інвестицій;
- невисокий рівень національного інвестиційного менеджменту, нерозвиненість вітчизняної інвестиційної інфраструктури [3, с.165].

Негативними факторами впливу на інвестиційний клімат в Україні є:

- невпевненість інвесторів у подальшому співробітництві;

- високі темпи інфляції в країні;
- відсутність чіткої стратегії, щодо заохочення інвестицій;
- тривала економічна і політична нестабільність в державі; - нерівномірність іноземного інвестування в регіони та ін.
- фіскальна політика та оподаткування (основними проблемами є питання відшкодування ПДВ та перенесення збитків минулих періодів);
- відсутність чіткої регуляторної політики, як наслідок загальна нестабільність;
- військові дії на Сході України [19, с.56].

У разі повномасштабної кризи головними ризиками для України будуть наступні:

а) відчутне зниження валютного курсу гривні з причин:

- впливу спекулятивних інвестицій у цінні папери, зокрема - гривневі

ОВДП, яких протягом 2019 р. нерезиденти придбали на загальну суму понад 120 млрд грн, що диктуватиме підвищений попит на валюту;

- зростання попиту на валюту з боку населення та бізнесу – для формування запасів в умовах очікуваної нестабільності та упередження очікуваного зростання інфляції [20, с.62];

- зменшення валютних трансфертів з-за кордону (насамперед від трудових мігрантів) – у 2019 р. вони склали понад 11 млрд дол. США [20, с.62];

- погіршення сальдо зовнішньої торгівлі (у 2019 р. воно склало -10,7 млрд дол. за товарами): певне пом'якшення проблеми може відбутися внаслідок здешевлення імпортованих енергоресурсів, падіння імпорту інвестиційних товарів та сировини і комплектуючих для виробництв, які скорочуватимуться, зменшення попиту на товари некритичного імпорту внаслідок їх подорожчання через девальвацію, проте водночас може зрости необхідність в імпорті товарів повсякденного споживання [20, с.63].

Очевидно, принаймні, у короткостроковому періоді, може відчутно скоротитися позитивне сальдо торгівлі послугами – через зменшення закупівель комп'ютерних послуг та скорочення транзиту газу через зменшення його споживання в умовах кризи.

Невизначеною залишається перспектива надходжень від агроекспорту через можливе скорочення виробництва зернових внаслідок несприятливих погодних умов та утруднень під час посівної кампанії, можливих обмежень на експорт харчової продукції; - зменшення надходжень валюти внаслідок скорочення програм фінансової допомоги: грантів, технічної допомоги тощо в умовах фінансової консолідації в країнах – донорах [19, с.53].

б) ускладнення становища у бюджетній сфері:

- девальвація гривні позитивно відіб'ється на митних надходженнях, зокрема – від найбільшого джерела доходів - ПДВ з ввезених товарів, а також акцизів, проте загальне зменшення обсягів експорту на тлі певного уповільнення (порівняно з прогнозом) показників імпорту, найімовірніше, призведе до сумарного зменшення надходжень [19, с.53];

- через зниження світових цін на нафту і газ та скорочення попиту на нафтопродукти всередині країни через обмеження перевезень надходження від розмитнення імпорту цих товарів будуть меншими, ніж очікувані; характерне для кризи зниження світових цін на товари виробничого та інвестиційного призначення разом із здорожчанням імпортних сировини та комплектуючих знижуватимуть прибутки виробників, відбуватиметься скорочення фізичних обсягів виробництва у більшості секторів, що потягне ризику недовиконання планових надходжень від податку на прибуток та ПДВ [19, с.54];

- негативний вплив на надходження від ПДВ може бути певною мірою пом'якшений через зменшення потреб у відшкодуванні ПДВ експортерам та зростання бази оподаткування внаслідок прискорення інфляційних процесів;

- в умовах погіршення ситуації з надходженнями до бюджету спроможність фінансувати бюджетний дефіцит також ускладнюється – це змушуватиме збільшувати розміщення ОВДП серед вітчизняних банків та, ймовірно, відновити купівлю їх Нацбанком: ризиками у цьому контексті будуть прискорення інфляції через збільшення пропозиції грошей, або ужорсточення монетарної політики для стерилізації цього приросту;

- відбудеться погіршення надходжень до місцевих бюджетів від єдиного податку підприємців з секторів, де відбулося гальмування, туристичного збору, акцизу з пального, а також ПДФО зайнятих, у яких знизився/припинений дохід;

- плати за землю та податку на нерухоме майно;

- погіршення надходжень до місцевих бюджетів від ПДФО вимагатиме збільшення для них базової дотації з Державного бюджету;

- зниження рівня платежів за комунальні послуги як наслідок зниження доходів населення та зниження наповнюваності місцевих бюджетів потребуватиме збільшення обсягів субсидій для населення;

- зменшення надходжень ЄСВ внаслідок зменшення фонду оплати праці у постраждалих секторах та впровадження тимчасових пільг для підприємців посилить потребу в дотуванні Пенсійного фонду [23, с.49];

- у випадку законодавчого прийняття рішень щодо особливостей підтримки осіб, які змушені були припинити/призупинити діяльність внаслідок кризи, спричиненої COVID-19, ймовірним є зростання видатків Фонду соціального страхування та високоїмовірна необхідність його дотування з боку Державного бюджету [23, с.49];

- зростатимуть витрати державного та місцевих бюджетів на заходи щодо поширення захворюваності, проведення санітарних, карантинних заходів тощо. в) посилення ризиків для банківського сектору - зростання частки неплатоспроможних позичальників із постраждалих секторів, що може

спровокувати погіршення частки NPL у кредитному портфелі банківської системи;

- падіння довіри до банків через негативні інфляційні та курсові очікування клієнтів, що може обумовити відплив строкових депозитів після закінчення термінів їх дії та більш швидке та значне за обсягами вилучення вкладів «до запитання» (поточних, зарплатних, пенсійних рахунків), що може знизити рівень ліквідності банківської системи, змусити суттєво збільшити обсяги рефінансування банків з боку регулятора, спровокувати додаткове зростання попиту на товарному та валютному ринку, посилюючи тенденції девальвації та зростання інфляції;

- скорочення термінів активно-пасивних операцій, у першу чергу – депозитів, що негативно впливатиме на рівень ліквідності банківської системи та унеможливлуватиме надання довгосрокових кредитів на інвестиційні цілі;

- зростання рівня доларизації банківських вкладів, що знижуватиме фінансову стійкість банків на тлі можливої девальвації гривні; - впровадження вимушених «кредитних канікул», що суттєво звузить дохідну базу банківської системи, адже процентні доходи формують до 70 % (69 % за 2018 р. та 63 % за 2019 р.) валового доходу банків;

- необхідність впровадження спеціалізованих кредитних програм для компенсації ризиків для вітчизняного бізнесу, що, очевидно, обумовлюватиме скорочення обсягів процентних доходів банків відносно «стандартних» умов кредитування [29, с.53].

Зазначені обставити можуть призвести до необхідності значного зростання витрат банків на формування страхових резервів під проблемні кредити та суттєвого скорочення процентних доходів, що разом спровокуватимуть повернення банківської системи в режим збитковості, в якому вона працювала протягом 2014-2017 рр. У свою чергу, збитковість

банківської системи безпосередньо впливатиме на зниження рівня її капіталізації, що є ключовим чинником фінансової стійкості банків [22, с.34].

г) посилення боргового навантаження - внаслідок девальвації гривні відновлюється зростання вартості номінованого у валюті державного боргу, що, відповідно, посилює навантаження на видаткову частину бюджету в частині його обслуговування та повернення;

- погіршення попиту на українські цінні папери та погіршення настроїв на глобальних фондових ринках ускладнює можливості реструктуризації або рефінансування боргу новими запозиченнями [22, с.34].

Чинники вразливості та «слабкі місця» у сфері державних фінансів України [29, с.41]:

- недостатня спроможність держави акумулювати обсяг доходів, достатній для покриття видатків та забезпечення збалансованості бюджету:

- недовиконання фіскальної функції податків через поширені схеми мінімізації та ухилення від оподаткування (контрабанда та «сірий» імпорт, зловживання спрощеною системою оподаткування з боку великого бізнесу;

- заробітна плата «у конвертах»;

- необліковані готівкові доходи від продажу товарів, надання послуг, виконання робіт без використання касового апарату;

- розмивання податкової бази у низькоподаткових юрисдикціях);

- обмеженість потенціалу регулюючої функції податків як наслідок хронічного недовиконання податками фіскальної функції: запровадження будь-якої пільги із розрахунком на мультиплікативний соціально-економічний ефект у майбутньому неминуче призводить до додаткових втрат доходів у короткостроковій перспективі; недовіра до контролюючої функції податків. У відносинах платників податків та новоутворених у 2019 р. податкових і митних органів все ще бракує довіри як базового інституту [29, с.41].

Недовиконання податковою системою основних функцій призводить до втрат доходів бюджетів всіх рівнів та Пенсійного фонду. Стримується сукупний попит – в сегментах як інвестиційного попиту коштом державних цільових програм, так і споживчого - коштом оплати праці бюджетного сектору та соціальної підтримки вразливих верств населення. Вади регулюючої та контрольної функцій оподаткування гальмують приватну ділову активність та капітальні інвестиції бізнесу, а разом із ними - економічне зростання. Зберігається несприятливий клімат для іноземного інвестування. Усе це в сукупності генерує виклики, ризики та загрози фіскальній стійкості, а отже потребує належного розв'язання:

- низькі якість планування й виконання бюджету та економічна ефективність використання бюджетних коштів;
- низька якість бюджетного планування та прогнозування як дохідної та видаткової частин бюджету на загальнодержавному рівні, прямо впливає на оцінку стійкості державних фінансів.

На жаль, не зважаючи на певні кроки в цьому напрямку, досягти загального і якісного прогресу в цій сфері не вдається. Це проявилось у відсутності чітких механізмів взаємодії між Урядом та Національним банком України щодо прогнозування окремих макроекономічних показників (в першу чергу експортно-імпортних операцій та валютного курсу) та своєчасного реагування на існуючі фіскальні ризики (хоча законодавчо питання прогнозування останніх визначено): слабкість зв'язків між бюджетними програмами та пріоритетними напрямками розвитку держави: бюджетна політика держави не працює як механізм реалізації державної економічної політики, а забезпечує поштовх до здійснення реформ лише в окремих галузях; видатки, що мають споживчий характер переважають над видатками економічного розвитку. Водночас механістична економія на цих видатках

спотворює або й унеможлиблює реалізацію базових функцій держави, не кажучи вже про реалізацію необхідних реформ [26, с.48].

Протягом тривалого часу залишаються невирішеними проблеми, пов'язані із забезпеченням фінансування видатків та окремих потреб Пенсійного фонду України з державного бюджету, зокрема: розбалансованість надходжень та видатків Пенсійного фонду України в часі та його залежність від Єдиного казначейського рахунку; дефіцитність Пенсійного фонду України [26, с.49].

Подолання розбалансованості бюджету Пенсійного фонду України вимагає забезпечення реформування пенсійної системи в цілому, стимулювання зростання надходжень від ЄСВ та забезпечення верифікації виплат.

- бюджетний дефіцит та боргова стійкість держави – є основними індикаторами вразливості економіки держави. При цьому при визначенні цих показників важливим є пошук компромісу між забезпеченням фіскальної консолідації (в реаліях України – формального дотримання показників дефіциту та боргу) та стимулюванням економічного зростання й розвитку людського капіталу.

Потреба формального утримання розміру бюджетного дефіциту за умови необхідності забезпечення видатків соціального характеру та дотримання зобов'язань перед міжнародними кредиторами змушують обмежувати та скорочувати насамперед видатки капітального характеру, які за своєю суттю формують стимули для економічного зростання [14, с.51].

Отже, найвагомішою і найважливішою проблемою фінансової системи України є нестабільна політична ситуація, а також криза в економіці країни.

Отже, останнім часом мало уваги приділяється таким статтям видатків, як: охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток, на противагу цьому видатки на загальнодержавні функції зростають із року в рік.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Пропозиції щодо становлення концепції розвитку національної фінансової системи

На розвиток фінансової системи впливає безліч факторів, які необхідно враховувати для запобігання застою та кризовим явищам. У цьому контексті необхідно запровадити та вдосконалити механізми здійснення податкової, грошово-кредитної та кредитної політики для забезпечення належного функціонування внутрішньої фінансово-кредитної системи. У той же час стратегія та тактика реформування фінансової системи повинні складатися з поступової реструктуризації, яка передбачає подальшу фінансову перебудову [6, с.35].

Особливо примітним є створення потужної групи банків, зниження податкового тиску та впорядкування фінансових потоків. У цьому контексті слід зазначити, що відповідні законодавчі та виконавчі органи повинні вирішувати це питання: Раціональне функціонування всієї фінансової системи можливе лише за умови, що кожен компонент працює належним чином та коли вони поєднуються.

Фінансова система перерозподіляє кошти на економічні відносини країни, починаючи зі створення валового внутрішнього продукту аж до економічних відносин між підприємствами та населенням [6, с.35].

Варто зазначити, що фінансова система України потребує кардинальних змін, оскільки особливості її функціонування не відповідають загальноновизнаним цивілізованим нормам та стандартам [5, с.44].

За рахунок неефективної роботи фінансової системи у сучасних умовах відбувається не повне акумулювання фінансових ресурсів та нераціональний їх перерозподіл між різними сферами. У результаті цього гальмуються

надходження інвестицій в країну, адже саме вони необхідні для сталого економічного розвитку та стабільного функціонування держави [5, с.44].

Щодо перспектив розвитку фінансової системи України, слід зазначити, що їй необхідно ефективно імплементувати фінансовий механізм діяльності бюджетних установ, здійснювати перманентний пошук нових джерел фінансових ресурсів в умовах дефіциту бюджетних коштів, а також раціонально використовувати кошти, залучені за допомогою державного кредиту, зміцнюючи при цьому довіру до державних цінних паперів. І найголовніше - це економно витратити бюджетні кошти та обов'язково посилити контроль за їх цільовим використанням.

Для покращення стану фінансової системи України необхідно переглянути ключові напрямки стабілізаційної політики: розвиток страхового механізму пенсійного забезпечення, медичного обслуговування, страхових принципів фінансування для отримання вищої освіти полегшить навантаження та сприятиме удосконаленню функціонування фінансової системи країни. Для зменшення заборгованості, Україні слід поновити свій імідж та відновити довіру населення, емітуючи при цьому державні облігації з метою залучення додаткових коштів. Разом з тим у довгостроковій перспективі необхідно створити відповідні механізми, спрямовані на стимулювання розвитку фінансів домогосподарств, оскільки, використовуючи практику зарубіжних країн, слід зазначити, що домогосподарства займають провідне місце у формуванні доходної частини бюджетів усіх рівнів [11, с.60].

Програма підготовчих заходів для ефективної інтеграції України в глобальне фінансове середовище має включати наступне [17, с.48]:

1. Визнання визначальної ролі держави в процесі розвитку і стабілізації національної фінансової системи.

2. Основними статтями витрат з державного бюджету залишити витрати на фінансування державних та соціальних послуг, освіти, науки, охорони здоров'я тощо [17, с.48].

3. Пріоритет фінансування розвитку людського капіталу.

4. Підтримувати інноваційний розвиток галузі шляхом зниження податкових ставок і введення регресивних податкових ставок (наприклад, корпоративного податку). Це не тільки сприятиме розвитку підприємств, але і виведе бізнес з тіні і збільшить надходження до державного бюджету.

5. Впровадження нової концепції державного управління.

6. Забезпечити чітку інституційну структуру для управління державними фінансами.

7. Посилити роль місцевих органів управління фінансами та контролю.

8. Розвиток фінансових установ, включаючи консолідацію банків, їх вихід на міжнародні ринки, допуск іноземних банків на національні ринки, посилення конкуренції між банківськими установами, діяльність транснаціональних банків тощо.

9. Створення постійних державних механізмів для адаптації фінансового сектора України до зростаючої іноземної конкуренції та сприяння розвитку експорту фінансових послуг України. Адекватний бюджет для цих механізмів.

10. Вступ України до СОТ, відповідно до яких застосовується Конвенція ГАТС. Завершення законодавчої роботи в цьому напрямку.

11. Посилення ролі єдиної європейської валюти, євро, в Україні.

12. Сприяння розвитку нових інструментів фінансового кредитування (лізингу, факторингу, форфейтингу і ін.), пайових інструментів (наприклад, міжнародних цінних паперів), інструментів управління ризиками (деривативами) і ін. Це може бути зроблено за допомогою правових стимулів в процесі прибуття іноземного капіталу. фінансові інститути, особливо банки, в Україні [17, с.49].

13. Розвиток фінансових ринків та їх поступова інтеграція в міжнародні фінансові ринки шляхом введення цивілізованих правил роботи, а також законодавчої та нормативної підтримки [17, с.49].

14. Створення державної інформаційної системи для глобалізації фінансових ринків, яка допоможе учасникам ринку орієнтуватися на правила і норми світового фінансового ринку, його можливості та загрози. Ця система повинна включати місцеві консультаційні та навчальні центри [17, с.49].

15. Проведення державних і незалежних аудитів для вибору конкурентної спеціалізації з експорту послуг вітчизняними операторами. Реалізація цього пункту вимагає докладного і всебічного огляду міжнародного досвіду та міжнародної практики щодо впровадження фінансових послуг на світових ринках.

16. Необхідно створити спільну консультативну раду економіки України з проблем фінансової глобалізації, який у своїй роботі безпосередньо взаємодіяла з державними органами, які займалися вищевказаними питаннями [17, с.60].

Важливим моментом у процесі інтеграції України до світового фінансового простору є діяльність на корпоративному рівні, а саме: українських банків, інших фінансових інститутів та бізнес-структур. Фінансова глобалізація висуває нові вимоги перед українськими банками та іншими інституціями, тому доцільною є постійна взаємодія корпоративного рівня з Урядом.

Пріоритети реформування системи управління державним фінансами [27, с.51]:

- підвищення функціональності податкової системи;
- спрощення процедур та здешевлення вартості податкового адміністрування за рахунок розвитку електронних сервісів. Розбудову

оновлених податкових та митних органів задекларовано здійснювати на сервісних засадах;

- діджиталізація процедур для ризик-орієнтованості контролю із уникненням суб'єктивного людського фактору;
- імплементація Плану дій BEPS від ОЕСР для протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутків з-під оподаткування [27, с.51];

– модернізація митної технічної та ІТ-інфраструктури для унеможливлення контрабанди та «сірого» імпорту, поживлення експортної діяльності [17, с.51];

– необхідним є створення ефективної системи середньострокового бюджетного планування задля оптимального формування дохідної та видаткової частин бюджету, кредитування та фінансування, підвищення ефективності та результативності бюджетних витрат, що вимагає:

– забезпечення повноцінного функціонування Агентства з управління державним боргом відповідно до передового міжнародного досвіду з метою підвищення ефективності боргової політики, спрямованої на зменшення боргового навантаження та зниження вартості обслуговування державного боргу;

– покращення вибірки коштів у рамках співпраці з МФО за рахунок спрощення тендерних процедур та скорочення їх термінів в межах імплементації ключових засад Концепції підвищення ефективності впровадження спільних з МФО проектів проведення моніторингу та завершення реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями»;

– розробка спільно з Національним банком України підходів та інструментів для мінімізації валютних ризиків за контрактами проектів МФО;

– удосконалення методичних підходів щодо управління фіскальними ризиками: привести чинну методику оцінки боргової безпеки

у відповідність до стандартів МВФ з проведенням стрес-тестування боргової стійкості національної економіки;

– приведення законодавчих норм України щодо боргової стійкості до стандартів ЄС:

– розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів [17, с.52]; удосконалення методики проведення аудиту ефективності управління державним боргом відповідно до європейських стандартів із залученням міжнародних експертів до її розробки та контролю за процесом її імплементації [27, с.52].

Активізація кредитування як передумова забезпечення стійкості фінансової системи [29, с.63]:

– створення механізму структурного рефінансування, запровадження нових інструментів стимулювання банківського кредитування підприємств реального сектору економіки (зокрема, підприємств середнього та малого бізнесу, експортоорієнтованих, імпортозамінюючих та високотехнологічних); – інституційне реформування банківської системи, спрямоване на підтримку її трансмісійного механізму, зокрема шляхом створення низки спеціалізованих банків (державного банку розвитку, експортного, іпотечного, інвестиційного, інноваційного банків, у т.ч. на рівні мікrokредитування, регіонального та комунального тощо) з метою оптимізації цільового спрямування кредитних ресурсів, із застосуванням щодо них диференційованих регуляторних вимог, які враховують закономірності функціонування об'єктів кредитування;

– запобігання зниженню конкурентності ринку банківських послуг внаслідок їх надмірної концентрації в рамках найбільших банків – що потребуватиме провадження Нацбанком «антимонопольних» регуляцій, зокрема – встановлення граничних значень процентів по кредитах і депозитах як відхилень від облікової ставки;

– сприяння зміщенню акцентів із споживчого на корпоративне кредитування шляхом посилення регуляторних вимог на ринку споживчого кредитування: ужорсточення вимог щодо застави, диференціація норм резервування залежно від структури портфелю наданих споживчих кредитів, обмеження надання «швидких кредитів» без застави під завищені відсотки

[29, с.63];

поступове (на тлі стабілізації ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках) зниження рівня облікової ставки як орієнтира для здешевлення кредитних ресурсів для реального сектору економіки, проте – при збереженні її додатного рівня відносно прогнозованої базової інфляції, що має стимулювати депозитну активність вкладників та сприятиме зниженню девальваційних та інфляційних очікувань [29, с.64];

–зниження у середньостроковій перспективі рівня доларизації кредитного та депозитного портфелів банківської системи до рівня, нижчого за 35 % з метою збільшення обсягу пасивів у національній валюті, що одночасно є кредитними ресурсами, для активізації корпоративного кредитування в гривні;

– розширення арсеналу заходів щодо збереження відповідності банків нормативам – підвищення стійкості банків на основі не лише додаткової капіталізації, а й надання рекомендацій та стимулів щодо можливого поліпшення структури активів/пасивів, змін маркетингової політики тощо;

– поступове зниження дохідності державних цінних паперів (як боргових облігацій уряду, так і сертифікатів НБУ) задля скорочення обсягів їх купівлі банками з метою активізації кредитування банками корпоративних позичальників;

– впровадження комплексу заходів щодо зниження ризиків кредитування бізнесу, що лежить у площині нормативно-правових рішень щодо: захисту прав кредитора, дієвих судових механізмів (продовження судової реформи), гарантування якості застави та платіжної дисципліни позичальників, застосування інформаційних технологій для визначення платоспроможності боржника та поручителя (питання доступу до персональних даних) тощо. Усунення цих перепон стимулюватиме банки надавати кредити бізнесу [33, с.48];

– реструктуризація проблемної заборгованості на рівні окремих банків (пролонгація строків кредитування, зниження процентної ставки, переоформлення заставного майна, укладення договорів поруки з власниками

бізнесу тощо) [33, с.48];

- створення спеціалізованого державного агентства для передачі йому безнадійної частини проблемних активів державних банків, запровадження диференційованого підходу до управління цими активами залежно від їх походження, що може передбачати: реалізацію заставного майна, здійснення судового стягнення (в т.ч. із залученням міжнародних судів), реалізацію зобов'язань на вторинному ринку, списання проблемних кредитів тощо;

- залучення державних банків до кредитування реалізації пріоритетних та першочергових цілей розвитку – що потребуватиме активізації участі уряду в управлінні такими банками, визначення стратегічних цілей їх функціонування, впровадження прозорих конкурсних механізмів відбору виконавців визнаних пріоритетними інвестиційних проектів, які кредитуються державними банками;

- реформування державних банків у напрямку підвищення стандартів корпоративного управління за рахунок впровадження кращих практик приватного сектору з подальшою частковою їх приватизацією;

- здійснення заходів щодо попередження кредитних ризиків банків та управління існуючою заборгованістю.

Досягнення цінової стабільності як основа забезпечення стійкості фінансової системи. Акцент політики досягнення цінової стабільності має бути зміщений з забезпечення інфляційного таргету на створення інституційних умов для посилення дієвості процентної політики Нацбанку як основного інструменту реалізації політики таргетування, на засадах удосконалення монетарної трансмісії. Це має передбачати:

- формування інфляційних таргетів на середньострокову перспективу спільно НБУ та урядом з урахуванням завдань прискорення економічного зростання та активізації інвестиційних процесів [33, с.49];
- мінімізація гривневих інтервенцій на валютному ринку (це зазвичай буває за надмірного завищення вартості грошей, що приваблює спекулятивних інвесторів), які утворюють альтернативний канал збільшення грошової пропозиції чим перешкоджають посиленню вагомості інструменту рефінансування [35, с.50];
- зменшення обсягів державних запозичень у банківському секторі та застосування інструментів стимулювання кредитування (описаних вище), що має активізувати попит на рефінансування та відновити безпосередній вплив облікової ставки на обсяги кредитування економіки;
- відмова від рекапіталізації державних банків шляхом поповнення їх статутних фондів за рахунок ОВДП, що в подальшому монетизуються та збільшують грошову пропозицію поза механізмами рефінансування [35, с.50].

Основними шляхами вирішення проблем фінансової системи України є [25, с.39]: розробка стратегії розвитку фінансової системи України; удосконалення діючої нормативно-правової бази в галузі регулювання роботи фінансової системи; підвищення ефективності використання бюджету, раціоналізація соціальних видатків і посилення контролю за їх цільовим використанням; зміцнення фінансів підприємств з метою підвищення мотивації до ефективної роботи і інвестиційної діяльності; динамічний розвиток інструментів та інфраструктури фінансових ринків; реформування податкової системи в напрямку зниження податкового тиску; раціональне

використання коштів, залучених за допомогою державної позики та зміцнення довіри до державних облігацій; формування групи потужних банків.

Таким чином, розроблена Концепція інтеграції України в міжнародне фінансове середовище передбачає, що всі елементи фінансової системи розвиваються паралельно, але головну роль відіграватимуть різні інституції, пріоритетність розвитку матиме один з рівнів фінансової системи.

3.2. Світовий досвід вдосконалення фінансової системи

Доцільним є подальше проведення консолідації фінансової політики з метою відновлення достатнього рівня стійкості системи державних фінансів з огляду на те, що система державних фінансів таких європейських країн, як Ірландія, Португалія, Іспанія, Греція зазнала найбільшого розбалансування в період економічних трансформацій [40, с.36].

Необхідність підтримки фінансових інституцій, належного рівня платоспроможного попиту населення, обмежені можливості проведення компенсаторної податкової політики обумовили зростання показників дефіциту бюджету. Середньозважений показник частки бюджетного дефіциту у валовому внутрішньому продукті за період 2008—2018 років у Сполучених Штатах Америки становив 8,6 відсотка, Японії — 8,2 відсотка, Греції, Індії — 8,0 відсотка, Іспанії — 7,9 відсотка, Великій Британії — 7,4 відсотка, Португалії — 6,7 відсотка [10, с.41].

Однією із головних соціальних проблем Японії є зниження рівня народжуваності та збільшення частки населення похилого віку. За період 2018 – 2019 рр. актуальною є така соціальна структура: населення до 14 р. - 12%,

від 15 р. до 64 р. – 60%, старше 65 р. – 28%. За прогнозами Міністерства соціальної політики тенденція, що склалася, свідчить, що у 2060 р. соціальна структура населення виглядатиме таким чином: населення до 14 р. – 9%, від 15 р. до 64 р. – 51%, старше 65 р. – 40%. За прогнозами уряду Японії, розмір витрат на соціальну сферу буде швидко зростати через старіння населення [30, с.55].

В Японії співвідношення податкових надходжень та витрат на соціальне забезпечення (у межах національного доходу) залишається нижчим, ніж у інших державах. Так, з метою забезпечення сталого державного фінансування та стабільної системи соціального забезпечення уряд поглиблює дискусію щодо зв'язку між збільшенням соціальних виплат через старіння нації та їх фінансовим тягарем, що лягає на широку громадськість. З метою подолання ситуації при якій значна частина фіскального тягара передається майбутнім поколінням в даний час уряд проводить комплексне реформування системи соціального забезпечення та оподаткування [44, с.66].

Реформа ставить перед собою досягнення одночасно двох цілей: підтримка та вдосконалення системи соціального забезпечення та досягнення цілей фіскальної консолідації. З метою розвитку системи соціального забезпечення для всіх поколінь, забезпечення відчуття безпеки і захищеності населення урядом планується залишити три групи витрат на соціальне забезпечення для людей похилого віку (основна пенсія, медичне забезпечення і довгостроковий соціальний догляд) та чотири групи витрат на загальне соціальне забезпечення (на догляд за дітьми, фінансування основних медичних і довгострокових програм та основної пенсії).

Загальна бюджетна політика направлена на сприяння економічній активізації через поєднання дій приватного і державного секторів, збільшення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи і розробки, стимулювання інноваційного розвитку, нових передових технологій та інвестування у галузі, що сприяють економічному зростанню [8, с.63].

Під час розробки методологічної бази для удосконалення механізму використання бюджетного дефіциту доцільно враховувати відповідний досвід у частині спрямування залучених джерел покриття дефіциту на інноваційно-інвестиційні програми. Активне використання дефіциту бюджету як інструменту економічного зростання шляхом зниження рівня податкового навантаження та збереження значень показника державних видатків у валовому внутрішньому продукті має місце у Франції, Великій Британії, Німеччині, Сполучених Штатах Америки, Японії. Реалізація зазначеного спрямована на стимулювання рівня зайнятості, сукупного попиту та пропозиції, структурних зрушень економіки, збільшення її високо - технологічної складової, проведення ефективної соціальної політики з урахуванням циклічності економічного розвитку та показників боргової стійкості [10, с.41].

Основними напрямками вдосконалення бюджетної політики у сфері використання дефіциту бюджету на середньострокову перспективу є забезпечення збалансованості бюджету у ході економічного циклу, зменшення питомої ваги державного боргу у валовому внутрішньому продукті, підвищення якості середньострокового бюджетного планування,

посилення дієвості бюджетних механізмів. Накопичений світовий досвід управління бюджетним дефіцитом показує, що намагання обмежити рівень дефіциту бюджету без врахування стану соціально-економічного розвитку поглиблює структурні дисбаланси фінансової системи країни. Доцільним є використання дефіциту бюджету як інструменту стимулювання економічного зростання в умовах економічних трансформацій. Натомість, у період економічного зростання пріоритетним напрямом реалізації бюджетної політики на середньострокову перспективу є зменшення показника дефіциту бюджету, боргового навантаження. Основним джерелом та механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційно-інвестиційного характеру мають стати видатки розвитку у складі державного та місцевих бюджетів, роль яких зростатимуть з огляду на необхідність реалізації стратегії довго-строкового економічного розвитку країни [10, с.42].

Світовий досвід формування та реалізації основних пріоритетів бюджетної політики в розвинутих країнах щодо основних пріоритетів бюджетної політики показує, що реформа у сфері бюджетних відносин повинна проводитися із врахуванням особливостей соціально - економічного розвитку країни, її регіонів, галузей економіки.

На цьому етапі розвитку державних фінансів простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками шляхом запровадження та підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; є чітко визначеним розвиток державного управління у сфері надання державних послуг, спрямованих на кінцевий результат використовуються відповідні механізми бюджетування для покращення

результативності використання бюджетних коштів; удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних видатків за допомогою якісних і кількісних індикаторів; дотримання принципу підзвітності органів влади громадськості [6, с.30].

Набув достатньо застосування програмно-цільовий метод бюджетного управління, який сприяє більшій ефективності та прозорості у використанні бюджетних ресурсів, у тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів; встановлює зв'язок між використаними бюджетними ресурсами та отриманими результатами від їх використання; регулює розподіл бюджетних коштів між програмами на основі отриманих результатів. Як інструмент бюджетного регулювання програмно-цільовий метод дозволяє встановити пріоритети в межах існуючих фіскальних обмежень.

Досвід реалізації заходів бюджетного регулювання в країнах з розвиненою економікою свідчить про необхідність формування бюджетної політики, що спрямована на інституційні перетворення фінансової системи, удосконалення податкової системи та підвищення фіскальної транспарентності. Важливим є збалансування дохідної та видаткової частини бюджету, що передбачає посилення фінансового контролю за державними видатками, пошуком нових джерел бюджетних надходжень, підвищення якісного рівня управління державними борговими зобов'язаннями [12, с.21].

Зміни у світовій фінансовій кон'юктурі обумовлюють необхідність реалізації виваженої бюджетної політики, що стимулюватиме економічне зростання та забезпечуватиме соціальну стабільність у суспільстві у довгостроковій перспективі. Досвід передових країн світу свідчить, що

активізація глобалізаційних процесів надає можливість розширення ринків збуту для національних товаровиробників, залучення прямих і портфельних зовнішніх інвестицій та придбання новітніх виробничих та інформаційних технологій. Важливим є формування та реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики, спрямованої на забезпечення стійкого економічного зростання країни у середньо- та довгостроковій перспективі [12, с.22].

Бюджетна політика, з метою підвищення рівня її результативності, потребує постійного удосконалення системи прогнозування. Фінансовобюджетне планування і прогнозування має враховувати особливості та тенденції соціально-економічного розвитку, циклічність економіки та основні фактори впливу на стійкість та збалансованість системи державних фінансів. Від якісного рівня формування та обґрунтованості прогнозів розвитку бюджетної, податкової, грошово-кредитної системи залежать темпи економічного зростання, ступінь виконання державою своїх зобов'язань, інвестиційний рейтинг країни та її адміністративно- територіальних одиниць.

Запровадження системи прогнозу видатків на середньострокову перспективу стало наступним кроком реформування державних фінансів. Відповідно до визначених загальнодержавних пріоритетів у тій чи іншій галузі прогноз розробляється кожним міністерством на плановий рік та на три наступні роки. З позиції бюджетного регулювання розвитку економіки такий підхід забезпечує створення базових умов для ефективної реалізації державної політики, поєднуючи довгострокову стратегію з короткостроковими бюджетними цілями.

Наступним кроком у вдосконаленні підходів до бюджетування, розпочатим із кінця дев'яностих років минулого століття, став перехід від звітування за програмами, коли основна увага приділялася тому, що було зроблено та які послуги було надано, до звітування за результатами, коли основна увага приділяється результатам, яких було досягнуто завдяки наданим послугам. З цього періоду застосовується методика підготовки і виконання бюджету, заснована на результатах: досягнутих шляхом виконання бюджетних програм на рівні кожного міністерства та кінцевих результатах: отримання соціально-економічного ефекту від надання бюджетних послуг [9, с.63].

Міністерства та відомства готують пропозиції до бюджету на наступний бюджетний період в розрізі програм, дотримуючись основної вимоги в частині визначення напрямів діяльності, вартості програм, їх цілей та показників виконання [9, с.64].

За такого підходу наголос здійснюється на послугах, які надає державний сектор та їх відповідності загальнодержавним пріоритетам. Звітність про кінцеві результати діяльності та виконання бюджету міністерств складається та аналізується за основними групами показників, які характеризують кількість та якість наданих послуг: перша група характеризує соціально-економічний ефект виконання галузевих міністерських програм; друга — визначає результат надання бюджетних послуг за внутрішньовідомчими програмами, рівень виконання бюджетних зобов'язань [9, с.64].

Недостатність повної інформації про стан реалізації програм, обмеженість фінансових та адміністративних ресурсів, що спрямовувались на проведення заходів по оцінці, призводили до певних проблем. Тому було прийнято рішення проведення комплексних досліджень щодо оцінки бюджетних програм, результати яких використовуються у бюджетному процесі, інтеграцію оцінки стану реалізації зазначених програм у бюджетний процес. Крім того, зовнішня оцінка програм була доповнена внутрішніми механізмами контролю шляхом створення у фінансових службах міністерств, відомств відповідних підрозділів, до обов'язків яких входить проведення оцінки стану реалізації бюджетних програм [9, с.65].

Посилено контрольні функції органів влади щодо контролю за витрачанням ресурсів держави на всіх стадіях бюджетного процесу. Так, на стадії формування плану майбутніх витрат бюджету Міністерство фінансів країни проводить оцінку урядових програм щодо витрачання коштів держави і з врахуванням зазначеного подає на розгляд до законодавчого органу відповідні пропозиції. Зазначене Міністерство наділено повноваженнями по розробці та поданню на розгляд уряду бюджетних законопроектів; виданню інструкції щодо ведення фінансових та бюджетних справ; постійного контролю фінансових показників і правом вимоги необхідної інформації щодо виконання бюджету, контролю і регулювання боргових відносин і грошових операції уряду. Разом з тим, посилено відповідальність за витрачанням коштів бюджету на рівні їх отримувачів. Після затвердження парламентом обсягів витрат за програмами, повноваження витратити кошти делегуються міністерствам [18, с.221].

У Канаді зміни у системі державного управління у сфері впровадження бюджетування, орієнтованого на результат, відбуваються постійно шляхом впровадження більш прогресивних механізмів. Важливими є чіткий розподіл повноважень і відповідальності між учасниками державного управління, бюджетування за результатами, необхідність ефективної координації дій. Розвинута система збору даних про результативність бюджетних витратів забезпечується галузевими міністерствами, департаментами, їх службами внутрішнього аудиту, які готують звіти про результати аналізу та звіти про напрями майбутньої діяльності. Оцінка бюджетних витратів проводиться за кожний бюджетний період. Витраткові програми мають бути спрямовані на досягнення результатів; при визначенні цілей та завдань використовуються такі кількісні показники, які дозволяють накопичувати поточну інформацію, необхідну для оцінки результатів програми. Кращим способом визначення внеску програми у досягнення мети є систематична оцінка програми, якісний аналіз дозволяє здійснювати щорічний перегляд у межах бюджетної системи діючих середньострокових планів міністерств [18, с.222].

Отже, напрацьовано достатній досвід оцінки бюджетних програм, які є щорічними та короткостроковими, для подальшого використання цих результатів. За допомогою якісних і кількісних індикаторів з врахуванням недоліків попереднього періоду, проводиться запровадження системи удосконалення планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витратів [14, с.9].

У розвинутих країнах функціонує якісно побудована система фінансового планування і прогнозування. Кошти бюджету державного рівня та

бюджетів адміністративно-територіальних одиниць використовуються відповідно до державних планів – бюджетних програм, у яких чітко визначені головні складові. Керівники програм несуть повну відповідальність за управління бюджетними ресурсами за допомогою показників результативності та ефективності цільових показників. Для оцінки результативності використовуються такі критерії: соціально- економічна ефективність та якість обслуговування і надання державних послуг. Уряди країн фінансовими інструментами прямого і непрямого впливу стимулюють внутрішнє економічне зростання, сприяють розвитку торгівлі та заохоченню інвестування, доступу до кредитних ресурсів та доступних варіантів життя.

Виділяють кілька типів програмно-цільового бюджетування, які впроваджені в тій чи іншій країні (див. табл. 3.1 Додаток Б) [14, с.10].

Отже, усі три типи програмно-цільового бюджетування на практиці нерідко змішуються. У країнах ОЕСР використовуються різні методи і підходи; навіть всередині однієї країни використовувані підходи можуть бути різними в різних секторах і територіальних відомствах. Прикладом може служити Німеччина: орієнтоване на результати бюджетування не введено на загальнонаціональному рівні, однак цей метод впроваджений в декількох федеральних землях.

Отже, у таких країнах, як Німеччина, США, Нова Зеландія проведені реформи у другій половині ХХ ст. зумовили створення ефективного механізму реалізації як державні, так внутрішньовідомчі бюджетних програм. Становлення відомчих бюджетних програм супроводжувалося

встановленням чітких критеріїв і підходів щодо їх формування та виконання, створення системи індикативних показників по оцінці якості виконання цих програм на місцевому рівні.

ВИСНОВКИ

1. Вітчизняні вчені вважають, що фінансова система є собою сукупність сфер і зв'язків або елементів держави і є показником розвитку, функціонування та ефективності державної політики. Суть фінансової системи полягає в тому, що саме цей базовий фундамент забезпечує діяльність і функціонування всієї економіки країни і в її окремих проявах. Фінансова система є рушійною силою, яка визначає життя країни і підтримує баланс, який забезпечує динамічний розвиток усіх сфер і взаємозв'язків економіки країни, а також реалізацію соціального захисту на необхідному рівні завдяки діяльності певних установ.

2. Державну фінансову систему можна розглядати як ряд фінансових установ, кожне з яких сприяє формуванню і використанню відповідних центральних і децентралізованих ресурсів для здійснення фінансової діяльності держави, тобто діяльності, пов'язаної з мобілізацією розподілу і використання центральних і децентралізованих ресурсів. Виконання обов'язків і функцій державних і місцевих органів влади. З організаційної точки зору фінансова система може розглядатися як комбінація урядових установ і органів місцевого самоврядування, які в межах своєї сфери відповідальності керують фінансовою діяльністю держави.

3. Якщо охарактеризувати фінансову систему з економічної точки зору, вона буде набагато ширше і включатиме державні фінанси (державний бюджет, позабюджетні фонди, державні позики, фінанси державних

підприємств), корпоративні фінанси, міжнародні фінанси (валютний ринок) і фінанси, включаючи міжнародні організації, міжнародні фінансові інститути) і фінансовий ринок (грошовий ринок, ринок капіталу, кредитний ринок і ринок цінних паперів).

4. Упродовж багатьох років Україна має слабкі позиції у провідних світових рейтингах: Індекс глобальної конкурентоспроможності від Світового економічного форуму (WEF's Global Competitiveness Index) (83-я зі 140 країн, Індекс легкості ведення бізнесу від Світового банку (World Bank's Ease of Doing Business) (71-а зі 190 країн), Індекс економічної свободи від організації «Трансперенсі Інтернешнл» (The Transparency International's Economic Freedom) (150-а зі 186 країн), а також Індекс сприйняття корупції від організації «Херітедж Фаундейшн» за 2019 рік (The Heritage Foundation's Corruption Perceptions Index 2019) (120-а зі 180 країн). У цих рейтингах усі сусіди України, крім Молдови, отримали більш високі бали.

5. У 2017-2019 рр. відносний борговий тягар значно зменшився, але боргові ризики продовжували залишатися високими. Державний борг та державна гарантована заборгованість щодо ВВП зменшилися з піку в 81% ВВП на кінець 2017 року до 71,8% ВВП у 2018 році та до 61,4% ВВП в кінці 2019 року. Такі позитивні зміни були викликані збільшенням реального курсу гривні та збільшення реального ВВП при незначному збільшенні номінальної суми внутрішнього та зовнішнього державного боргу.

6. Однією з основних проблем у фінансовій системі України є неефективна система державного регулювання, яка унеможливує сталість її розвитку. Отже, найвагомішою і найважливішою проблемою фінансової

системи України є нестабільна політична ситуація, а також криза в економіці країни.

7. В умовах світових глобалізаційних процесів Україна постійно співпрацює і взаємодіє з іншими країнами. Ефективність залежить від того, наскільки сильна позиція держави і наскільки він стабільний у фінансовому відношенні. Фінансова система є першим кроком, який дає цю стабільність і надійність. Тому її поліпшення, впровадження чогось нового дуже важливо для країни, тому що кінцевий результат, який в першу чергу полягає у визнанні України надійним партнером по співпраці і занятті гідного місця на світовій арені, залежить від того, як чітко все організовано.

Тому в сучасних умовах існує об'єктивна необхідність ефективної реалізації державної програми фінансової реструктуризації. Розробка ряду заходів стабілізації для запобігання негативним наслідкам фінансової кризи вимагає прийняття низки відповідних законів, реалізації практичних заходів і розробки науково обґрунтованих критеріїв функціонування державної фінансової системи з метою мінімізації можливих втрат від подальших фінансових криз для вітчизняної економіки. З виконанням вищевказаних рекомендацій сучасна фінансова система України увійде в розвиток сталого економічного розвитку.

8. Пріоритетним напрямом бюджетної політики розвинутих країн є забезпечення стійкості системи державних фінансів, сприяння досягненню фінансової рівноваги. Особливої значущості набувають питання підвищення ефективності бюджетних видатків. Задля посилення дієвості заходів

бюджетного регулювання необхідним є проведення системних реформ у сфері державних фінансів.

Фінансова система розвинутих країн світу, крім економічного зростання, спрямована на формування сприятливих умов для розвитку людського потенціалу, стимулювання підвищення рівня соціального благополуччя з метою надання якісного рівня і доступності послуг медичного обслуговування, освіти, науки, соціального захисту та соціального забезпечення. Процес уніфікації фінансової політики відповідно до політики країн ЄС має відбуватися прогнозовано як для держави, так і для населення, що сприятиме підвищенню керованості бюджетним процесом у довгостроковому періоді.

Фінансова система зарубіжних країн спрямована на підвищення конкурентоспроможності та фінансової привабливості держави за рахунок зменшення вартості робочої сили та спрощення системи оподаткування бізнесу. Кредитні кошти спрямовуються виключно на створення сприятливих умов для збалансованого та стійкого зростання економічної системи. В умовах більш гнучкого та інноваційного економічного міжнародного середовища, структура фінансового середовища та умови господарської діяльності постійно модернізуються з метою підтримання високого рівня конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архірейська Н. В. Дослідження системних підходів щодо оцінювання категорії «фінансова система» І Н. В. Архірейська, А. А. Мещеряков //Складні системи і процеси. - 2012. -№1.-С. 96-102.

2. Білінський Д. О. Про фінанси як системне поняття \ О. Білінський // Право і суспільство. - 2011. - №4,- С. 55-59.
3. Благун І.Г., Воронко Р.М., Бучкович М.Л. Бюджетний менеджмент. Львів: «Магнолія-2006», 2017. 224 с.
4. Боголиб Т.М. Бюджетная политика как инструмент макроэкономической стабильности // Економічний часопис XXI – 2015. № 3-4 С. 84-88.
5. Боди З., Мертон Р. Финансы: учебник для вузов: пер. с англ. м.: Изд. дом «Вильямс», 2016.-450 с.
6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-V.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
7. Бюджет економічного зростання. URL: <http://budget.info/>
8. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку : монографія / за ред. Л. В. Лисяк ; Дніпропетр. держ. фінанс. акад. Д. : ДДФА, 2015. 396 с.
9. Ганзицька Т.С. Сучасне розуміння поняття та структури фінансової системи / Ганзицька Т.С. // Юридичний науковий електронний журнал. - 2016. -№5.- С.48-50.
10. Державне бюджетування в Україні: сутність та основні детермінанти / [З.С. Варналій, К.В. Коваленко, С.В. Онищенко, І.В. Савич]; за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2016. – 395 с.
11. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.; за заг. ред. А.А.Мазаракі. К.:

Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 376 с.

12. Забедюк М.С. Особливості формування та функціонування фінансових систем зарубіжних країн. Економічний форум. 2015. № 1. С. 202-207.

13. Закон України «Про Державний бюджет України».
URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/>

14. Запольский С. В. Теория финансового права : Научные очерки \ С. В. Запольский - М. : РАП, 2015. - 372 с.

15. Звіти про виконання бюджету: Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>

16. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації / В.Р.Сіденко, М.І.Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я.Чугунов та ін.; за ред. В.Р. Сіденка. К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.

17. Латковська Т. А. Поняття та структура сучасної фінансової системи України // Т. А. Латковська // Право та державне управління. - 2011.-№1.-С. 64-68.

18. Лисяк Л. В. Теоретичні засади оцінки ефективності бюджетної політики // Світ фінансів. 2017. № 3 (12). С. 50-57.

19. Литвиненко О. Д. Методологічна сутність та роль фінансової системи в державній фінансовій політиці // О. Д. Литвиненко, А. О. Литвиненко // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. - 2013. - Вип. 1 (2). - С. 11-16.

20. Лук'яненко І.Г., Сидорович М.Я. Бюджетно-податкова політика країни: нові виклики: монографія. Київ. НаУКМА, 2015. 230 с.
21. Максюта А.А., Чугунов І.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку // Вісник КНТЕУ. 2015. № 3. С. 45–54.
22. Миргородська С.О. Фінансові системи зарубіжних країн: К.: Центр учбової літератури, 2016. 320 с.
23. Мостовенко Н. А. Основні завдання фінансової системи в умовах трансформації фінансового середовища І Н. А. Мостовенко, М. С. Забедюк// Економічний форум. -2016. - № 4. -С. 236-241.
24. Мошенський С.З. Значення фінансового ринку в економічному розвитку держави та у забезпеченні її інвестиційної безпеки // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2016. № 2 (44). С. 339– 348.
25. Національні фінанси: Підручник. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. – 660 с.
26. Нестеренко А. С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад А. С. Нестеренко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2013. - № 6-3. -Т.1.-С. 72-75.
27. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2008. – 240 с.
28. Орел В. М. Фінансова система як невід'ємна складова економічного процесу країни [Текст] / В. М. Орел // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 1. – С. 141-152.
29. Офіційні дані Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

30. Офіційні дані Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
31. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку // Вісник КНТЕУ. 2015. № 2. С. 64-73.
32. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку // Вісник КНТЕУ. 2015. № 2. С. 64-73.
33. Парфенюк Ю. В. Сутність фінансової системи України та її структура \ Ю. В. Парфенюк // Науковий вісник : зб. наук.-техн. пр. - 2015. - Вип. 15.2. - С. 197-202.
34. Попов І. В. Проблемні аспекти забезпечення стабільності фінансової системи України І І. В. Попов // Інвестиції : практика та досвід. - 2012. -№11.- С. 77-80.
35. Рожко О.Д. Державні фінанси України: детермінанти та пріоритети розвитку: [монографія] / О.Д. Рожко. – К.: Вид-во Ліра-К, 2016.– 360 с.
36. Роменська К.М. Підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами на місцевому рівні в контексті децентралізації // Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». 2016. № 1 (30). С. 145-149.
37. Рябцев С. В. Понятіе «финансовая система» в современной теории финансов // Финансы и кредит, 2015. № 15.-С.56-62.
38. Сиволап Л.А. Сучасний стан фінансової сфери в Україні. / Сиволап Л.А. // Економіка: реалії часу. – 2016. – Том 3. – № 1. – С. 50-55.

39. Сніжко О. В. Тракткування сутності фінансової системи/ Сиволап Л.А. // Міжнародна економічна політика. – 2014. –№ 21. – С. 99-119.
40. Теорія фінансів : [навч. посіб.] / [П.М. Леоненко, П.Л. Юхименко, А.А. Льбенко та ін.]; за заг. ред. О.Д. Василика. - К. : Центр навчальної літератури, 2015. - 480 с.
41. Фінанси: Навчальний посібник / Крутова А.С., Близнюк О.П., Лачкова Л.І. та ін. – Х.: Видавництво «Лідер», 2015. – 560 с.
42. Фінанси: Навчальний посібник: експрес курс / [Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. та ін.] за заг. ред. Волохової І. С. Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. – 262 с.
43. Фінанси : навчальний посібник [Електронний ресурс] / І. В. Журавльова, О. В. Гаврильченко, О. П. Полтініна та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, професора І. В. Журавльової. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 330 с.
44. Фінанси: підручн. / О.Я. Стойко, Д.І. Дема; за ред. О.Я. Стойка. – К.: Алерта, 2017. – 406 с.
45. Фінанси: Навчальний посібник в 2-х частинах/ [Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.] за заг. ред. Баранової В.Г. – Одеса: Атлант, 2015. ч.2. – 309 с.
46. Фінанси: Навчальний посібник\ Н.Б.Ярошевич,І.Ю.Кондрат, М.В. Ливдар. — Львів: Видавництво "Простір-М", 2018. – 330 с.

47. Фінанси. Підручник / [І.О. Лютий, С.Я. Боринець, З.С. Варналій та ін.]; за ред. І.О. Лютого. – К.: Вид-во Ліра-К, 2017. – 728 с.
48. Фінанси: [підручник] / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – К.: Знання, 2012. – 687 с.
49. Фінанси зарубіжних країн: навчальний посібник / [Кізіма Т. О., Кравчук Н. Я., Горин В. П. та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2015.– 287 с.
50. Финансовая система в США URL: <http://amerikos.com/usa/financial-s/> 51. Финансовая система Японии URL: <http://jarangid.ru/regulirovanie-rynka-bankovskix-uslug/>
52. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни // Економічний вісник університету. 2016. №. 28 (1). С. 217–226.
53. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень // Економічний часопис-XXI. 2016. №3-4(2).С.66-69.
54. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки // Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 5–18
55. Levine R. Finance and growth: theory and evidence // Working Paper 10766. September 2015. National bureau of economic research. URL: www.nber.org

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 2.4 Стан державного і гарантованого державою боргу в 2015-2019 рр. [15].

Показники	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019
<i>Загальна сума Державного та гарантованого Державою боргу, млрд грн</i>	584,8	1 100,8	1 929,8	2 141,72	1 688,6
<i>Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, млрд дол. США</i>	73,16	69,81	70,97	76,31	78,32
Державний борг, млрд грн	480,2	947,03	1 650,8	1 833,71	1 860,5
Внутрішній борг, млрд грн	257,0	461,00	670,65	753,40	761,09
1) за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку	254,05	458,23	668,13	751,02	758,84
ОВДП (3 - місячні)	0,00	0,00	0,00	0,00	11,73
ОВДП (3 - місячні)	0,00	0,00	0,01	0,55	6,64
ОВДП (6 - місячні)	0,55	0,17	0,22	10,88	8,97
ОВДП (9 - місячні)	0,00	0,85	0,20	0,00	24,18
ОВДП (12 - місячні)	2,96	7,34	3,48	6,90	19,16
ОВДП (18 - місячні)	2,80	0,77	29,26	30,28	37,42
ОВДП (2 - річні)	20,37	40,91	64,35	71,61	19,18
ОВДП (3 - річні)	34,66	46,59	18,46	46,63	62,89
ОВДП (5 - річні)	75,32	131,38	151,57	49,63	39,37
ОВДП (6 - річні)	9,50	27,10	24,10	7,80	5,80
ОВДП (7 - річні)	47,14	54,62	44,74	19,73	17,87
ОВДП (8 - річні)	14,30	31,30	27,42	18,90	17,50
ОВДП (9 - річні)	14,87	36,87	36,87	19,40	19,40
ОВДП (10 - річні)	15,74	50,25	74,83	62,65	62,65
ОВДП (11 - річні)	3,85	3,85	17,38	19,03	19,03
ОВДП (12 - річні)	1,50	1,50	28,50	36,50	36,50
ОВДП (13 - річні)	0,00	2,62	37,12	28,70	28,70
ОВДП (14 - річні)	0,00	3,25	51,25	46,90	46,90
ОВДП (15 - річні)	0,00	15,85	42,79	93,44	93,44
ОВДП (16 - річні)	0,00	0,00	0,00	12,10	12,10
ОВДП (17 - річні)	0,00	0,00	0,00	12,10	12,10
ОВДП (18 - річні)	0,00	0,00	0,00	12,10	12,10
ОВДП (19 - річні)	0,00	0,00	0,00	12,10	12,10
ОВДП (20 - річні)	0,00	0,00	0,00	12,10	12,10

ОВДП строковістю більше 20 років	0,00	0,00	0,00	120,98	120,98
2) перед банківськими та іншими фінансовими установами	2,91	2,78	2,51	2,38	2,25
Зовнішній борг, млрд грн	223,3	486,03	980,19	1 080,31	1 099,4
Зовнішній борг, млрд дол	27,93	30,82	36,05	38,49	39,71
1) за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	7,74	10,72	13,68	14,52	13,39
2) за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	0,91	1,04	1,68	1,76	1,73

3) за позиками від іноземних комерційних банків, ін. Іноземних фінансових установ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,40
4) за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	17,38	17,28	19,04	20,47	22,48
ОЗДП 2005 року	0,83	0,73	0,00	0,00	0,00
ОЗДП 2006 року	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00
ОЗДП 2007 року	0,70	0,70	0,00	0,00	0,00
ОЗДП 2010 року	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00
ОЗДП 2011 року	2,75	2,75	0,00	0,00	0,00
ОЗДП 2012 року	5,85	4,85	0,00	0,00	0,00
ОЗДП 2013 року	4,25	4,25	3,00	3,00	3,00
ОЗДП 2014 року	0,00	1,00	1,00	1,00	1,00
ОЗДП 2015 року	0,00	0,00	14,04	12,47	12,47
ОЗДП 2016 року	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00
ОЗДП 2017 року	0,00	0,00	0,00	3,00	3,00
ОЗДП 2018 року	0,00	0,00	0,00	0,00	2,01
5) борг, не віднесений до інших категорій	1,90	1,78	1,65	1,75	1,71
Гарантований державою борг, млрд грн	104,6	153,80	278,98	307,98	308,13
Внутрішній борг, млрд грн	27,13	27,86	19,08	13,28	10,32
1) за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку	21,14	21,57	15,95	8,95	6,00

2) перед банківськими та іншими фінансовими установами	5,99	6,30	3,13	4,33	4,32
3) борг, не віднесений до інших категорій	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Зовнішній борг, млрд грн	77,44	125,94	259,89	294,70	297,81
Зовнішній борг, млрд дол. США	9,69	7,99	9,56	10,50	10,76
1) за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	2,03	2,54	7,02	8,18	8,56
2) за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	0,25	0,24	0,15	0,10	0,05
3) за позиками від іноземних комерційних банків, ін. Іноземних фінансових установ	3,88	3,27	2,28	2,10	2,03
4) за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	3,40	1,81	0,00	0,00	0,00
5) борг, не віднесений до ін. категорій	0,13	0,12	0,11	0,12	0,11

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України

Додаток Б

Таблиця 3.1

Типи програмно-цільового бюджетування [10, с.43].

№	Типи	Практика застосування
1	Програмно-цільове бюджетування з метою презентації бюджету.	Цей метод використовується в дев'яти країнах ОЕСР, що становить одну третину всіх країн – членів цієї організації. Інформація про результати діяльності (далі – РІ) додається тільки як додаткова та служить в основному цілями підвищення прозорості та підзвітності. У більшості цих країн метод програмно-цільового бюджетування з метою презентації бюджету може розглядатися як підготовчий етап до переходу на програмно-цільове бюджетування з урахуванням інформації про результативність діяльності. Як повідомляється, ці країни відчувають труднощі з розробкою складних показників оцінки результативності, але прагнуть розширити використання РІ в бюджетному процесі.

2	Програмно-цільове бюджетування з урахуванням інформації про результативність діяльності.	Програмно-цільове бюджетування з урахуванням інформації про результативність – поточна практика в країнах ОЕСР. До цієї категорії потрапляють 14 із зазначених країн. У цих країнах інформація про результати діяльності – один із факторів, що враховуються в процесі прийняття рішень і загалом використовуються для обґрунтування асигнування бюджетних коштів. Відповідаючи на опитування, проведене ОЕСР в 2005 році, близько 30% з 28 країн-членів заявили, що використовують РІ під час обговорення бюджету між міністерством фінансів і всіма бюджетними міністерствами. В інших країнах РІ використовується під час обговорення бюджету принаймні за деякими бюджетними міністерствами. Як правило, інформація про погану результативність служить міністерству фінансів сигналом до більш суворого моніторингу або контролю організацій і програм.
3	Пряме програмно-цільове бюджетування.	Цей метод зараз майже не застосовується в країнах ОЕСР. Він застосовується в повному обсязі в Кореї: тим програмам, які не досягають заявлених цілей, бюджет зменшується на 10% автоматично. Деякими країнами пряме програмно-цільове бюджетування застосовується в окремих секторах. Один з таких типових секторів – вища освіта. У Чилі, Данії, Фінляндії, Норвегії та Швеції фінансування університетської освіти ґрунтується на такій формулі, її ключовий елемент – результативність діяльності. У Чилі, Данії та Норвегії цей же підхід застосовується в охороні здоров'я. Попередня умова для його застосування в цих секторах – наявність ясних і тих, які легко піддаються кількісному вимірюванню, показників для оцінки проміжних і кінцевих результатів.

